

Милован Витезовић • ШЕШИР ПРОФЕСОРА КОСТЕ ВУЈИЋА

◆ ◆ МИЛОВАН ВИТЕЗОВИЋ ◆ ◆

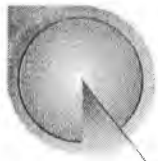
ШЕШИР ПРОФЕСОРА КОСТЕ ВУЈИЋА

BOOKLAND
МАЈИ СЪ ПОШТОУВАЊЕМ

МИЛОВАН ВИТЕЗОВИЋ

ШЕШИР
ПРОФЕСОРА
КОСТЕ ВУЈИЋА

RUDNAP A.D.

*"Руднап" је препознао племениту идеју
достојну духовног рада за наше најмлађе
и омогућио издавање ове књиге.*

BOOKLAND • БЕОГРАД
2002.

ШЕТАЛИШТЕ ПРОФЕСОРА КОСТЕ ВУЈИЋА

Коста Вујић, професор немачког језика у Првој мушкој гимназији, имао је, диљем године, сан различите дужине, према годишњим добима. С јесени и током зиме спавао је ујутру знатно дуже, а видно је ранио с пролећа и током лета. У ствари, увек се будио у расвит. Ранио је, скоро увек, у очито добром расположењу за шетњу.

Устајао је, облачио се и, без непотребног задржавања, излазио на улицу са шеширом у рукама. Тек пошто би за собом затворио капију, коју је отварао широм да би изашао несметано, застајао је. Из џепа је вадио брижљиво сложену филцану крпу и њом би приљезно опрашио шешир. Потом, шешир на главу, филц у џеп и пред ногама му је био Београд, са добрим јутром на све четири стране.

»Здраво уранили, господине професоре Вујићу.«

»Здраво уранио, молим. И Вама, такође.« – професор Вујић још није био, ни први пут, честито наместио шешир на главу, и већ га је ваљало скинути. И професор га је скидао са неком само њему својственом ширином, при чему је и ширио обе руке. Био је човек ширине и изгледом и гестом.

»Акобогда, господине професоре?« – питао је пролазник из поштовања, питањем као делом поздрава, као само да нешто пита што већ добро зна.

»Ево, молим, да прошетам овом мојом хладовином.«

»Има је, бога ми!«

»Молим? Тек ће је имати. Ово је хладовина за век унапред.« – годинама, већ последње недеље априла и првих недеља маја, када се зацветају кестенови на Теразијама, кад замиришу липе на Шеталишту, и професор Коста Вујић би процветао. То је и овог маја, ове 1886. био случај.

Професор Коста Вујић био је страствени следбеник, више из убеђења, а мање по земљачкој бачкој линији, Атанасија Николића, књижевника и политичара. Професор му, ваља рећи, није био следбеник ни у књижевном ни у политичком правцу. Није он давао ни пребијеног гроша за начелниковање и министровања Атанасија Николића. Сматрао је себе непозваним да оцењује вредност драма »Краљевић Марко и Арапин«, »Краљевић Марко и Вуча Генерал«, »Зидање Раванице«, »Зидање Скадра« и »Драгољуб, српски краљ« чији је писац био Атанасије Николић. А још мање се сматрао позваним да оцењује »Полицијски законик« из 1850.

Поштовао је Коста Вујић рад Јована Стерије Поповића и Атанасија Николића на стварању првих српских школских учбеника, на оснивању српског Народног позоришта, поздрављао је њихов рад на заснитку Народног читалишта и утемељењу научног Друштва српске словесности.

Међутим, у ономе што је Атанасије Николић чинио за полепшавање и поздрављање Београда, Вујић

му је био страствен следбеник. Подржавао га је у настојањима да покестени, појаблани, заружи и одрвореди Београд.

Кестенове на Теразијама и јабланове у Кнез Милошевој, који раздвајају колску, јахачку и шеталачку стазу Шеталишта, садиле су генерације гимназиста којима је професор Коста Вујић имао разредно старешинство.

Усађивање љубави за усађивање дрвећа у Београду дало је многу хладовину. Нашао је, онодобно, Атанасије Николић, као творац топчидерског парка, сређивалац Кошутњака и творац расадника у Топчидеру, у Кости Вујићу и Емилијану Јосимовићу најоданије поклонике.

Рад Емилијана Јосимовића, који се већ почео именовати као Миливоје и који је тим именом потписао први београдски пројекат водовода и канализације, професор Коста Вујић је свуда истицао. Јуче је, ето, махао Јосимовићевим »Српским техничким листом« и добром делу Београђана под нос потурио реченицу из Миливојевог уводника: »Док још бежаху Турци овде, њихове баште колико-толико, приносаху чишћењу ваздуха.«

Професор Коста Вујић је својом појавом испуњавао улицу којом је пролазио онако крупан, одебео, са необичним ходом, не било речено смешним, јер је у страну бацао стопала. Сем шешира, о којем је побожно водио рачуна, све је на њему било помало зарозано, као код старог нежење и боема, а ипак и као саливено, јер се другачијим није дао ни замислити. Одевао

се у шира одела и у тој комотности било је неке само његове елеганције.

Испод расцветалих липа је застао, нешто због липа, нешто због уваженог познаника.

»Како сте, господине Диши Дубоко?« – предухитрио га је уважени познаник.

»О, моје поштовање, господине Пиши Као Што Други Говоре.« – поздравио је колегу професора Велике школе Јована С. Миловановића, творца »Српске стенографије«.

»Процветале липе, како им је само густ мирис?«

»Шта, Вама је до сада био нос запушен? Молим, ја грешим?! Ја Вам ту, господине мој, осећам укус липовог чаја.«

У другој улици мирис се променио. Долазио је из кафане.

»Имамо свежу рибу, господине Вујићу.« – пререо га је кафеџија »Жод седам храбрих Шваба.«

»То ли је, значи, што тако смрди? Молим, ја грешим?«

»Ноћас је стигла. Свежа је, професоре, риба ко риба.«

»Мора да је ишла пешке, по оној јучерашњој врућини.«

»Ми смо поштена кафана.« – кафеџија је показивао на фирму, која је уствари била уметничка слика, са седам на смрт преплашених људи, у зеленој швапској ношњи и једним копљем у рукама, испред којих је радознао зец: – »Нама је фирму сликао Ђура Јакшић.«

»Пазите да вам се од те рибе не усмрди фирма. Ђура би се од овог мириса преврнуо у гробу. Знао сам човека. Чак ме је и помињао у једном огорченом пи-

сму упућеном министру просвете, којим је тражио премештај у Београд. Ја сам му био пример – ко све нема места у Београду.«

Могло се за Косту Вујића све пре рећи, само не да је кафаномрзац. Довољно га је видети пред кафанским излогом »Круне«, пуним румено печених свињских глава и пихтија, како застаје да се нагледа, па да све буде јасно.

Професорове шетње биле су неке врсте најкраћих путева којима се могу обићи сви београдски ресторани.

Да је пут најкраћи, доказивао је то најбољи математичар матурант Прве мушке гимназије Михаило Петровић, који је тако зането решавао математичке задатке, да је једном, у решавању задатака, успео да пређе са школске табле на црно одело професора Марка Лека, наслоњеног на зид уз таблу.

Михаило Петровић је имао и своју теорију каквом је методом професор Коста Вујић пронашао најкраћи пут до свих кафана одједном. Познато је да магарац неће направити ни један корак више, ако иде више пута до сталних одредишта. Професор Коста Вујић је, сматрао је Петровић, својевремено унајмио једног сељака са магарцем да га његовим путевима прати десетак дана. Испред сваке кафане магарац је добијао шаку зоби. Онда је сељак пустио магарца да сам, по својој вољи, прође два пута већ утврђену путању. Тако је и пронађен најкраћи пут, дуж којег су професора опияли мириси дрвореда и кухиња београдских ресторана.

Јутарњу шетњу професор Коста Вујић је и овог пута прекинуо свраћањем у кафану »Два друга«, у једну, такорећи, страћару увелико склону паду, на углу Видинске и Вишњичког пута.

»Шта ли Те, мој Коста, свако јутро, толико, мами у ту страћару?« – питао је, из своје баште, наслоњен на камену ограду песник и отац песника Јован Илић, човек, коме је цео Београд скидао шешире, он никоме фес.

»Кисело млеко, господар Јоване. Најбоље је на овом делу географске мапе. Ја бих, због њега, ово место означио као посебну знаменитост. Молим, ја грешим? Јесте ли га пробали?«

Иза професора Вујића је долазио фијакер. У мимоходу, професор је, крајем ока, препознао коња министра правде Маринковића. У фијакеру није било министра, већ су биле госпођа министарка и госпођица Маринковић.

Кад га је фијакер сасвим мимоишао, вративши шешир на главу, професор Вујић је, натенане, посегнуо за сатом. Ретко је гледао на сат, али кад је гледао, гледао га је значајно, придајући значај и поштовање времену. Било је време да пође на часове. То је показивао и сат, а и наилазак Маринковићевог фијакера, јер је госпођа Маринковић пратила госпођицу Маринковић на часове у Вишу женску школу.

Да професор Коста Вујић није погледао на сат, у жељи да сравни своје и министарско време, вероватно би видео матуранта Милорада Митровића како из капије баштованџинице са скривеном важношћу гледа

пролазак фијакера. Можда би ухватио и загонетни поглед који је госпођица Мирјана Маринковић узвратила Милораду Митровићу. Под утиском тог погледа занети Милорад Митровић је искорачио из капије и сударио би се са професором, да га он, ма како незаобилазан, није, у задњем тренутку, ипак избегао.

»Куда гледаш, Митровићу, молим?«

»Гледам, опростите господине професоре Вујићу.« – Митровић се збуњено окренуо према баштованџиницама и везао се за прво што је видео: »Гледам баштованџијски долап, онако гломазан и црн, па га коњ олињао вуче све у круг, па ми нешто дошло да све то упоредим са животом, кога, на исти начин, и са не мањом муком, окрећемо...«

»Шта је, песниче, хоћеш да опеваш долап и муку која га окреће. Велиш, као живот? Осетљив си ти, Митровићу. Молим, ја грешим?«

»Како Ви кажете, не грешите.«

»Тако је и Бранко био осетљив... Али, о том другом пригодом... Пожури, да не закасниш на часове, ја, за осетљивост, не правдам изостанке...«

ПРВЕ МУШКЕ МАТУРАНТИ

Професор Коста Вујић је увек застајао пред вратима свога разреда, да узме ваздух, да се припреми. Толико је добро знао своје ђаке, да никада није тачно знао шта ли га у разреду чека. Годинама су га они истрајно навикавали да од њих може очекивати само неочекивано. Само, ако је нешто немогуће, њима је тек могуће. Једино се, као разредни старешина, није могао да потужи како нису били добри ђаци. Све им је ишло од руке. Сада су матуранти и сада знају на чему небо стоји. Једино да небо не сруше, помислио је толико пута, уверен, да они, стварно, и то могу.

Било је дана када се осећао почаствованим што им је разредни старешина, али се чешће осећао кажњеним, осуђеним на временску казну њиховог гимназијског школовања. Као да је сам Усуд хтео да са њима заврши своје професорство.

Изненађења су му приређивали тамо где је у њих био најсигурнији. Где је веровао да их зна у душу, показивали су му да их не познаје.

Кад га је професор Зечевић пресрео сумњом да су му, дан пре, баш они узели белешке за предавања, толике године стрпљиво допуњаване, толико непроцењиве и ничим заменљиве, професор Коста Вујић је био уверен да су његови ђаци недужни.

»Молим, господине колега, ја немам речи за ту лажну сумњу, шта ће њима Ваше толико драгоцене белешке?« – рекао је отворено професору Зечевићу и са том истом реченицом ушао је у разред: »Молим вас, господо ђаци, молим вас, ја немам речи за то...«

»Само реците, господине професоре Вујићу, наши смо.« – јавио се Михаило Петровић, пре него што је професор Вујић рекао за шта то нема речи, премда се не може рећи да није претпостављао и професор није скрио да му није право што је овако прекинут.

»Молим, Петровићу, у ћошак. И да нисам ни реч чуо?« – рекао је беспоговорно.

»Али, господине, професоре...« – Михаило Петровић је тромо одлазио у ћошак, развлачећи речи са ходом.

»Ни реч.«

»Како Ви кажете, господине професоре!«

»Ни реч, рекао сам!« – професор Вујић је био одлучан да пресече сваки разговор са Петровићем.

»Хтео сам да кажем да сам Вас разумео.« – Михаило Петровић се није предавао, привидно се мирећи.

»И даље причаш.«

»Стиснућу зубе.« – Михаило Петровић се одмах надовезао.

»Ја више нећу с тобом ни речи, Петровићу, да се не би рекло како те ја спречавам да извршиш моју наредбу.«

»Ја да више нешто кажем, после Ваше наредбе, господине професоре, не пада ми на памет.«

»Нека твоја, Петровићу, буде последња, ја ћу тим.«

»Таман посла, ја јесам све, али не и толико нева-
спитан.«

»Ја ћутим«.

»И ја.«

»Па добро, шта се то збило са професором Зече-
вићем? Оптужио вас је да сте му узели белешке са
припремама за предавања. Молим вас, господо, ја не-
мам речи за ту лажну сумњу. Ко је узео професорове
белешке? Нико! Он сумња... Сумња и кад му ја кажем
шта ће вама те његове белешке...« – професор Вујић је
волео да пита и да одговара или да питањем ђаку ука-
же на одговор.

»Како шта ће нам?«

»Опет ти... Дакле, вама не требају, јер шта ће
вам? Ви јесте све сув мангуп до мангупа... Али шта ће
вам... У вашем мангутирању увек има неког разлога.
Молим, ја грешим?«

»Па, да. Никада ништа не чинимо без разлога, у
праву сте.« – никада се са професором није препирало
више ђака, већ је истрајавао само онај који је и почео,
дакле, Михаило Петровић, овога пута.

»Само би причао?« – професор је продужавао
препирку из жеље да је прекрати.

»Хтео сам једино да кажем шта ће нам белешке.«

»То смо рашчистили, нисте их узели. Нећу ника-
кве претпоставке. Нећу да улазим у математичке хипо-
тезе. То доказуј касније, на Великој школи!«

»Ја сам то већ доказао!« – Петровић је остајао
упоран.

»Којешта.« – професор Вујић је одмахнуо.

»Јесте, доказао је.« – јавио се Павле Поповић.

»Поповићу у ћошак.«

»Доказао је, господине професоре Вујићу.«

»И ти Продановићу.«

»Стварно је доказао.«

»Досадни сте. Хајде Митровићу у ћошак. Куда
ћеш ти Цвијићу?«

»У ћошак, господине професоре Вујићу, пошто
је ђак Михаило Петровић доказао да професор Зечевић
не зна, скоро ни један датум који тако важно од нас
тражи.« – Јован Цвијић је успео саопштити целу ми-
сао, а да га професор Вујић не прекине.

»Чиме доказао, побогу?«

»Професоровим белешкама, молићу.«

»Доказао, велиш, Цвијићу? Молим, да ли сам до-
бро чуо?« – професор Вујић је био запањен, није могао
да верује сопственим ушима. У своје уши је могао да
сумња, али у своје ђаке – не.

»Доказао господине професоре Вујићу, сасвим.
Професор Зечевић је предавао цео час, а ниједан се да-
тум није поклатио с белешкама.«

Професор Коста Вујић је само трен остао без ре-
чи од запрепашћења:

»Петровићу, за казну да купиш књигу библиоте-
ци.« – професор Коста Вујић је ове школске године во-
дио библиотеку, а помагао му ученик Јаков Продано-
вић. Професор је био мишљења да је ђаке пожељно ка-
жњавати тако да то буде на неку корист. Казне купо-
вине књига за библиотеку биле су добит и за будуће
ђаке.

»Већ сам Јаши предао једну занимљиву књигу.«

»Ти на све имаш спремљене одговоре, Петрови-
ћу? Где су белешке професора Зечевића? Да му се од-
мах, врате! А ја ћу му се, већ, некако извинити.«

»Безразложно је да се извињавате, кад ће то, колико сутра, професор Зечевић учинити Вама, господине Вујићу. Ја сам му белешке, још јуче послао поштом из Земуна. Колико сутра, професор историје Зечевић огласиће целом Београду како су његове белешке толико драгоцене да се, за њих не бирајући средства, занима тајна служба моћне Аустроугарске...« – Петровић је заиста имао за све спремљене одговоре.

»О професору се тако не говори, мангупе један.« – у гласу професора Вујића било је прекорног задовољства.

»Нисам ништа лоше мислио, господине професоре Вујићу. Професор Зечевић ће тиме бити поласкан. Случај са белешкама имаће за њега виши значај, допринеће и његовом угледу. И ја мислим да Ви, господине професоре Вујићу, нећете имати срца да му, својим извињењем то величанствено и патриотично осећање ускратите. Ви сте јако осетљив човек...«

»Слушај ти, мангупе Петровићу, дабогда ти се остварило оно што ти је сад желим... Дабогда, ти мени, једном, постао академик, па морао сваку своју реч неколико пута да вагаш, пре него што ли је изговориш. Молим.«

Сутрадан је заиста професор историје Зечевић причао како се тајна служба моћне ћесарије Аустрије живо занима за његова историчарска предавања и рад уопште. Царевина, једноставно, стрепи од његових историјских поставки.

Међутим, истог јутра, професора Вујића је, са нестрпљењем, пред вратима своје канцеларије, сачекао директор Прве мушке гимназије Ђуро Козарац и позвао га да уђе.

Позвао га је да уђе у канцеларију, али га није понудио и да седне, пошто је ушао. То је био знак да директор Козарац нечим код професора Вујића није врло задовољан. Директор Ђуро Козарац је свакодневно позивао по неког професора, да га подвори знацима свог незадовољства њим. Своју строгост спрам ђака показивао по читавој школи.

»Господине, колега Вујићу...« – директор Ђуро Козарац је шетао испред професора Косте Вујића, што је значило не само да нечим није задовољан, него да је због тога зловољан. Козарац је опрезно као да пипа жар, дохватио једну књигу са свог стола и у пролазу је дотурио професору Вујићу: »Јесте ли видели ову сумњиву, да не кажем противдржавну књигу?«

За директора Ђура Козарца и његову државотворитељност причали су слободоумни ђаци ову догодовштину: Посетио, у овој догодовштини, господин министар народне просвете и вере Прву мушку гимназију. Сачекао га је господин директор, именовани Ђуро Козарац. У наставничкој зборници, у чело дугог стола постављене су две фотеле, једна за министра, а друга за директора. Директор Козарац је у својој фотели оставио шешир. Представљајући министру професоре, директор је заостао. Тако је министар сео на прву фотелу, ону у којој се башкарио директоров шешир. Ос-

тивши да је на нешто сео, министар је одмах скочио, али је за шешир то било довољно.

»Ох, пардон.« – извињавао се господин министар: »Чији је ово шешир?«

»Мој је шешир, господине министре, имао ту особиту част.« – рекао је поносно професор Ђуро Козарац.

Професор Коста Вујић је загледао у насловницу књиге. Уочио је наслов »О ДЕМОКРАТИЈИ«, писац је А. Токвиљ, с француског превео Настас Петровић. С пажњом се загледао у напомену: »Ово дело је награђено из фонда г. Илије Коларца.« Књига је штампана у Београду, у Државној штампарији 1872. године. Ако је директор Козарац очекивао да се он изненади, није се изненадио.

»Нисам је читао, знам за ту књигу. Знам и Настаса Петровића. Ви добро знате да мене политика не занима.« – професору Вујићу није било јасно куда циља директор Козарац.

»Од јуче је у библиотеци.« директор Козарац је бесно промуцао: »Ја свако јутро прегледам библиотеку господине Вујићу. То би требало да чините ви. Откуд ова књига тамо?«

»Не знам. Није ми јасно.« – професору Кости Вујићу одједном је, итекако, било јасно и куда циља директор и да је то она занимљива књига коју је по казни донео Михаило Петровић: »Али господине Козарац, зар је то важно. То није проблематична књига, видите и сами да је штампана у Државној штампарији.«

»Штампана је 1872. господине колега, значи преведена је у години Париске комуне и под утицајем самог Светозара Марковића. Из тих година је све проблематично, господине Вујићу. Све.« – директор Козарац је, без оног опреза да ће се опећи, ваљда уверен да се охладила, истргао књигу из руку професора Вујића: »Погледајте само шта пише преводник ове књиге: »Народ управља собом онако као што пунолетне особе управљају собом. Он сам врши своје послове у општини, срезу, цркви, школи и држави. Он је дакле свој го-са. Његови се чланови ослањају на се, и не очекују ништа озго. Они су, такорећи, заљубљени у своја права и своје слободе, не уступају вршење својих права другом, ма колико да их то стаје труда и муке, јер би се та уступка могла учинити само на уштрб њихове слободе, коју сматрају за најнеповреднију сопственост, и у којој виде извор свог напретка и благостања, своје среће и своје силе. «Видите, господине Вујићу, свуда превалада несносност према влади и власти, све сама опакост...«

»Ако ја о том, што прочитасте, треба да нешто мислим, а Ви добро знате да сам ја неполитичан, па ипак, могу Вам рећи да није то ни непаметно, ни непоштено. Народ је пунолетан као човек. Па, ту ћете се и Ви сложити са мном, као један паметан човек, колега Козарац.« – професор Коста Вујић је, баш због своје гласовите неполитичности и смео да каже шта мисли и о политици.

»Таман посла да мислите, колега Вујићу. Немате Ви шта о том да мислите. Мислите да та књига, само, није за нашу библиотеку. Вас смо и поставили због Вашег незанимања за политику да водите библиотеку.

Наше је да учимо децу, а да народ препустимо влади... Да је, којим случајем, за ову књигу сазнало министарство просвете, можете ли, уопште, претпоставити шта би било? Ја ћу је уништити, да будем сигуран.«

»Ипак је прво прочитајте.« – рекао је простодушно професор Коста Вујић.

»Како то да схватим, колега Вујићу!« – глас директора Козарца био је непријатно леден.

»Да знате шта сте спалили, господине Козарац. Зар Ви нисте човек који се занима за политику? Ваља спознати од чега смо ђаке спасили.«

»Кад смо код ђака, они Ваши су опет направили Косово од разреда, ја сам наредио да нико ништа не помера док Ви не дођете.« – леденост директора Козарца није се кривила, у очима се искрила злурадост: »Господине Вујићу, гледајући тај Ваш разред посебно, чини ми се да ми нисмо дорасли овим годиштима. Код њих је и Ваша попустљивост учинила своје...«

»Господине директоре Козарац, лоше је ако смо им ми мера, јако лоше. Они дорастају мимо нас... Они имају меру у свету...« – постојале су границе докле је професор Коста Вујић мирно слушао директорове придике: »На страну та моја попустљивост о којој се може разговарати и Ваша непопустљивост о којој се не може разговарати, све ми говори господине директоре да је ово генерација која дораста Европи.«

»Камо среће, господине професоре, камо среће. Бојим се да једино прецењујете њихову распуштеност... Ни једну генерацију нисмо испустили као њих и то захваљујући Вама, који сте пред пензијом. Читају шта хоће! Раде шта хоће! Мисле шта хоће! Иду куд хоће!...« – Козарац је, опет, почео да шета.

»Волим што не дозвољавају да им одређујемо границе – докле!« – ни професора Вујића више није држало место и он се раскорачао по директоровој канцеларији: »Они су такви, што су такви, а не што сам ја пред пензијом.«

»Они не знају за границе.«

»Србија ће са њима прећи своје границе.«

»Ви сте у тој ствари врло заблудни, господине професоре Вујићу.« – директор Козарац и професор Коста Вујић су се, ипак, мимоилазили, премда се понекад чинило да неће моћи. »Погледајте само тог Јована Цвијића.«

»Ја верујем да ће се за ову земљу итекако знати баш по Јовану Цвијићу...«

»Он, Вам, уопште, нема оријентације по Београду.«

»Он је усредсређен на велике просторе!«

»Ви претерујете са светом, пошто им језик предајете!«

»Ја предајем немачки, али ја их разумем.« – могло се рећи, да је једини професор Коста Вујић смео све рећи директору Ђуру Козарцу у одбрану својих ђака. Он је био изван свега, сем изван себе: »Не заваравам се ја њима. Много они не знају. Нема те генерације ђака која научи све. Ови су научили да мисле, то Вам јемчим. Погледајте, само, Михаила Петровића.«

»Аласког мајстора међу матурантима. Пустите, молим Вас. Ви знате да сам ја тешка срца прешао преко тога да сте му дозволили да полаже за аласког мајстора...«

»Аласког мајстора, него! Тај Вам је у стању да израчуна колико капи има у Дунаву.«

»Нисте им добро утувили страхопоштовање кад улазе у најмонументалнију кућу данашњег Београда. Они Вас чекају да се у то уверите, господине професоре Вујићу.« – директор Козарац је пресекао даљу расправу, отворивши врата и професор Коста Вујић је бешно закорачио ходником према свом разреду.

»Шта сте то порадили? Косово. Молим? Ја грешим? Видим ја добро. Шта ли сам судбини згрешио да ми да вас, за последњу генерацију којој ћу бити разредни старешина. Да не жалим, кад ме пензионишу?!« – професор Вујић није ни могао претпоставити разред у таквом нереду:

»Шта ово значи, господо?«

»Знате, господине професоре Вујићу,« – јавио се Павле Поповић, изгледа да је данас на њега био ред: »Наш ученик, наш друг Јован Цвијић стално чита.«

»Чита, дабоме, вредан младић, не зевзечи се међу мангупима. Него, не одвлачите ме од овог. Шта ово значи, господо, молим?«

»Ученик Јован Цвијић чита и шета, господине професоре Вујићу, чита, шета и растура клупе...«

»Чита, шета и растура клупе, а не примећује. Ма, немојте!«

Павле Поповић се сасвим преподобио:

»Ми смо само били добри и пажљиви другови ученика Јована Цвијића, који стално чита, а кад чита шета, па смо склањали клупе да се о њих не поломи... А онда је наишао господин директор и професор Козарац и он није имао нимало разумевања за наш другар-

ски однос према ученику Јовану Цвијићу, који стално чита, а кад чита шета, па...«

»Доста Поповићу, доста! Што нисте то средили?« – професор Коста Вујић се унео у лице Павлу Поповићу.

»Хтели смо, господине професоре Вујићу. Баш смо хтели. А онда је ушао господин директор и професор Козарац.« – Павле Поповић је почео да шета опонашајући карактеристичну кретњу директора Ђура Козарца: » – Нико да није пипнуо клупе док вам не дође разредни старешина, господо пробисвети! – то нам је рекао!«

»Професор Козарац има право. Много сам ја вас распустио. Поповићу како се усудујеш? Ти ћеш по казни са мном. А и сви остали сте кажњени.«

»Да донесемо сви по књигу, господине професоре Вујићу?«

»Не. Књиге више не. Смислићу до сутра нешто. Хајде, Поповићу.«

»Кладим се да је професор повео Павла у Топчидер да му под његовим надзором набере печурака.« – нудио је опкладу Михаило Петровић коме се, иначе, тих дана, међу друговима, примао надавак Алас.

Да је неко ту опкладу прихватио, Михаило би је изгубио. Професор Коста Вујић повео је Павла Поповића у шеширџиницу. Поручио је шешире за лето, па је требало да му их Павле однесе до куће.

»Шта оно ти желиш да студираш? Књижевност, молим?« – питао је професор Вујић, пробајући први, платнени шешир.

»Да, господине професоре Вујићу.« – постојао је један пропис, који је ђацима Прве мушке гимназије читан приликом уписа у први разред, по њему се знало, како ђак мора свога професора ословљавати, при сваком обраћању. Тај пропис је предвиђао троделно ословљавање: – прво по грађанском положају: господине, друго – по школском положају: професоре и треће – по личном презимену. У овом случају, значи: господине, професоре Вујићу. У случају директора: господине професоре, директоре Козарац. Професора Вујића је, помало, и нервирало строго поштовање оног прописа, на коме је директор Козарац толико инсистирао. Свестан да то професора Вујића нервира, Павле Поповић се овог правила и предоследно држао, али га је »заборављао« у разговорима са професором Козарцем.«

»А понекад се ви са мном, је ли?«

»Ми Вас поштујемо, господине професоре Вујићу. Изузетно Вас поштујемо, ми то, у свакој прилици показујемо.«

»Не сумњам ја у то, таман посла. Видим ја то, молим. И једино желим да то, исто, према теби, као професору, једног дана, на исти на чин, и осећа и покаже овај овде деран.« – професор је показао на четворогодишњег дечака који је, из све снаге, трчао по шеширцини:

»Како се ти зовеш, благо мени?«

»Јован.« – одговорио је мали несмирник.

»Упамти добро, Поповићу – Јован.« рекао је професор Павлу, а потом се са очитим задовољством, обратио шеширцији: »Господине Скерлићу, могу Вам

рећи да сам веома задовољан шеширима. Веома, молим.«

Милорад Митровић је, претекавши професора Вујића, утрчао у Капетан Мишино здање у исто време кад је звонило. Успорио је испред врата на којима пише: Директор. Промилио је на прстима и био спреман да потрчи поново.

»Митровићу, опет закашњавате.« – Митровић се следио и укопао на месту. Дигао је поглед и, уместо директора Козарца, видео свог друга Павла Поповића, како чини Козарчев карактеристичан покрет, којим из малог цела вади сат. Павле Поповић га је другарски узео испод руке и увео у учионицу: »Дотерај сатове по срцу свога друга.«

Разред је поспрдно уздахнуо. Неки матуранти су се машили сатова, а други су руком посегли к срцу. Милорад Митровић је одахнуо, продевши се између њих, на своје место. Седео је до Михаила Петровића.

Михаило Петровић га, чинило се, отпрве није ни приметио, тако је зането мазао гудало виолине колофонијумом. Он је виолину доносио сваки дан у школу, откад је 7. фебруара 1883. године, Чех Јосиф Свобода постављен за професора музике и нотног певања. Свобода је у Београд дошао са завршеним Прашким конзерваторијумом. Прво Свободино откриће био је Михаило Петровић. Сваког дана, пре свих часова, Свобода је пола часа посвећивао Михаилу. А кад је 1885. године основао академски оркестар у Београду, Петровић је, иако гимназијалац, постао прва виолина:

»Моја књига Школа виолине – то је Петровић у живом издању.« – говорио је с поносом.

Михаила Петровића су другови из миља звали Мика, а кад је положио онај испит за аласког калфу, онда су га, и не слутећи да то чине за цео живот, назвали Мика Алас.

»Видео си је?« – питао је Милорада најзад Михаило.

»Откуд знаш?«

»Погађам.«

»Кога, кога?« – дигао је Јован Цвијић поглед са Панчићеве »Флоре кнежевине Србије«.

»Госпођицу Мирјану Маринковић, која у пратњи маме министарке, сваког јутра, у ово време полази у Вишу женску школу. Шта кажеш?«

»Хм.« рекао је Цвијић: »то је природно.«

Час који ће почети био је час немачког језика, час професора Вујића. За овај час, увек, постојала је посебна припрема, која је почињала оног тренутка када би разредни извидник Павле Поповић најавио долазак професора пред школу.

»Шешир на видику!« викнуо је Павле.

Јаша Продановић је стао пред катедру, а остали ђаци су заузели своја места.

»Матуранти, мирно.« – командовао је Јаша.

Ђаци су стали мирно, озбиљни и свечани, спремни за церемонијал који су сами измислили.

»Симићу!« – дао је Јаша знак.

Бранислав Симић, смешан дугајлија, изашао је озбиљно и стао пред слику краља Милана Обреновића, која је, иначе, окачена изнад катедре. Потом је Михаило Петровић из скамије извадио некакву слику и при-

шао с њом Симићу. Симић је направио лоповске мердевине, на које се Петровић попео. Он је скинуо краљеву слику и додао је Продановићу, а потом на њено место окачио доста верну карикатуру професора Косте Вујића.

»Матуранти, вољно.« – командовао је Јаша са краљевом главом испод мишке.

Професор Вујић је застао, као и увек, пред вратима свога разреда. Шта ли су му данас спремили? Пипнуо је обод шешира, да се усредсреди. У разред је, стално, улазио са десном руком на ободу шешира, док је левом нагло отварао врата, држећи дневник под пазухом. Потом би, са првим кораком, скинуо шешир и бацио га, преко разреда, на полицу прозора насупрот врата. Прозор је, увек за овај час, имао да буде затворен, о томе је редар строго водио рачуна.

Професор је ушао, скинуо је шешир и, пре него што је погледао у матуранте који устају, бацио га у правцу прозора, који је, овог пута, зјапио широм отворен. Професор се у неверици, укочио.

Матуранти су стајали у скамијама, као да се ништа није десило. Једино се Михаило Петровић сагао и из скамије извадио виолину. Потом је гудалом ударио у скамију, дајући диригентски знак: »Три, чет'ри!« Матуранти су запевали колико их њихово матурантско грло носи:

»Причи овој нема спора,
Гимназија откад поста,

Није било професора,
Ко што јесте Вујић Коста.

Са појавом и у свему,
Он је чудан да се памти.
Ову љубав, према њему –
Прве мушке матуранти.

За добру је шалу знао,
Анегдота оста ниска.
Немачки је предавао,
Био личност историјска.«

»Значи опевали су ме. Још знам и за добру шалу. Шта сад?« – питао се у себи професор Вујић. Није му имало друге, него да прихвати игру. Сео је за катедру и упитао: »Ко је редар?«

»Ја, господине.« – устао је Јаша Продановић.
»По казни, од Токвиљове Демократије.«

»Затвори прозор, сместа!« и док је Јаша затварао прозор кроз који је излетео шешир, професор је наста-вио: »Јакове, шта ти мислиш као редар? Шта радиш, дремаш?« – није му дозволио да одговори. »Чекај, ко ће прво, да иде по шешир?«

»Ја, професоре.«

»Могу ја!«

»Ја ћу, господине!«

»Ево мене?«

Разред је био на ногама, сем Цвијића.

»Не можете сви, то је само један шешир... Могу, само двојица! Рецимо, нека иду, нека иду...« – профе-

сор је неодлучно гледао по лицима ђака: »Ни по бабу, ни по стричевима, него, по азбучном реду.«

Професор се машио за дневник, а ђаци Брани-слав Рајић и Василије Симић били су пред вратима.

»Хвала господине професоре.« – рекли су углас, очито увежбани, јер им ово и није био први пут да не-где иду по азбучном реду, чак су имали и надимке по томе. Бранислав – »Ни по бабу«, а Василије – »Ни по стричевима«.

»Јакове Продановићу, ко је отворио прозор?« професор се окрену Продановићу укоченом, као штап пободеном, крај затвореног прозора.

»Господине професоре, не знам, мајке ми, ја ни-сам.« – Продановић је давао укочене одговоре.

»Како, молим? Да ли ја чујем добро? Господин је редар, а не зна ко је отворио прозор? Иако му је позна-то, да сам ја, изричито, наредио да се овај прозор за моје часове не отвара! Дужност редара је да отвори очи и види ко је отворио прозор, а не да се понаша као принц!«

»Немам ја ништа са принчевима, моја су поли-тичка начела друге природе!«

»Продановић, још једну недељу да буде редар!« – професор је изрекао казну, без управног обраћања Продановићу, са жељом да избегне сваки разговор о политичким начелима.

»Једну још имам, од четири казнене недеље, због књиге »О демократији!«

»Још једну, молим!«

»Не може!« – Јован Цвијић је прекинуо читање књиге.

»Молим, ко је то рекао?« – професор се наљутио.

»Ја. Јован Цвијић.«

»Како, Цвијићу? Како не може? Шта то значи? Ко је овде разредни старешина? Треба ли тебе да питам? Ти или ја? Звекане један!«

»Под звеканом ми подразумевамо биће које говори неразумно.« – Цвијић је био сасвим миран: »А моја упадица је била на месту, јер је идућа недеља последња недеља до матуре!«

»Добро... Да... Може и мени да се омакне. Ниси звекан, али си ми упао у реч.« – повлачио се професор, али опрезно: »То није однос који морају да имају матуранти Прве мушке гимназије, према својем професору и према старијем. Ниси звекан, али си непристојан. Цвијићу, буди љубазан и стани у ћошак!«

Цвијић је изашао с раскриљеном књигом.

»Продановићу, и ти буди љубазан и стани у ћошак! Јасно?« – поглед професора зауставио се на дигнутој руци Павла Поповића: »Поповићу, зашто дижеш руку кад још не пропитујем?«

»Господине проресоре Вујићу, да ли може Јаша Продановић да не стоји, ја сам отворио прозор?«

»Молим? А моја наредба? То си заборавио?«

»Нисам заборавио, господине професоре Вујићу, али сам мислио да сте руку тако увежбали да не можете промашити! Ја у то и даље верујем. Сигурно Вас то суђење, о коме се прича, мало растресло. Али сам сигуран да, у другој ситуацији, никад не бисте промашили.«

»Могу ја да набацим шешир и кад је прозор отворен, то си добро приметιο, али данас нисам добро расположен и то си добро приметιο. А Јаков Продановић

има да стоји, није он принц, већ редар који мора да зна своју дужност...«

»Нисам ја принц...«

»Добро, знам да си читао Светозара Марковића.« – професор више није желео да разговара са Продановићем, већ са Поповићем: »Не може Продановић мени републику у разред, Поповићу! Има да стоји, јакако, сви знате да ја нисам мека срца! Седи, Поповићу!« тек кад је Павле сео, професор се сетио његовог признања: »Поповићу, устани! Молим! И ти у ћошак!«

Пошто су два, три пута куцали на врата и пошто им је два, три пута речено – напред, у разред су ушли Бранислав Рајић и Василије Симић, носећи шешир између себе и с утиском као да носе неку, богзна како тешку ствар.

»Где сте до сад?« – питао је Павле: »Што нисте дошли по помоћ?«

»Морали смо да млатимо шешир...«

»Професоров нови шешир – каменицама?«

»Само смо га прво млатили каменицама.« – рекао је Бранислав.

»Па кад га нисмо тако скинули, ја сам морао да се попнем на липу...« – надовезао се Василије.

»Како, молим?«

»Запао је на липу...«

»Па га нисмо погодили каменицама...«

»Ја сам се пео на липу да га отресем...«

»И тако смо га отресли, ја сам раширио руке да не падне на земљу.«

»Професор вам захваљује на несебичном труду.« – рекао је Јован Цвијић.

»Хвала, хвала, хвала на труду. На место.« – и они су по професоровом упуту оставили бојажљиво шешир на полицу и отишли на своја места. Професор је отворио дневник: »Цвијићу, је ли с тобом све у реду? Нешто много причаш? Да ли ти се прича за оцену?«

»Професоре, како да Вам кажем.« – увијао је Јован Цвијић, онако ђачки: »Молим Вас, да ме данас не испитујете немачки, јер сам и за српски промукао.«

»Добро, Цвијићу, мораћу да ти заведем оцену коју имаш...« – професор је листао дневник: »А имаш, молим, пет... Цвијићу, молим, све мангуп...«

»Нисам ја мангуп, професоре, ја само седим до мангупа.«

»Митровићу, откад се ти ниси јављао?«

»Од јутрос, господине професоре, срели смо се код баштованџиница. Рекли сте ми да ћу опевати долап.«

»На часу, Митровићу, на часу, ниси ли ми рекао да ћеш се сам јавити, још прошле недеље? Шта је, молим, заборавио си?«

»Професоре, зар очекујете да сам толико злопамтило? И то на свој рачун?«

»Шта предлагеш, Митровићу?«

»Vor allem haltet euch an Worte!
Dann geht ihr durch die sichere Pforte
Zum Tempel der Gewissheit ein;
Denn eben wo Begriffe fehlen,
Da stellt ein Wort zur rechten Zeit sich ein.«

»Браво, Митровићу, откуда ти то? Преведи, за ове мангупе.«

»Пре свега се држите речи!
Онда ћете на сигурну капију
Ући у храм извесности;
Јер управо где појмови недостају,
Јавља се реч у прави час.«

»Има један ђаво, један Мефисто, је ли, мој Митровићу.« – професор је био ретко задовољан: »Мени је веома жао, Митровићу, али оцена је оцена, жао ми је, неописиво, што ти од пет не могу више дати, а молим, ја знам да грешим. Ево ти, ипак, пет плус, да збуним наставничко веће... Седи, Митровићу. Кога сада да прозовем? Не бојте се, нећу никога. Зар да ми неко поквари овај Митровићев утисак... Него, учите ли ви шта код осталих професора?«

»Учимо као луди, господине професоре.« – јавио се Михаило Петровић, вадећи виолину.

»Надам се да тако не одговарате.«

Михаило Петровић је дао диригентски знак виолинским гудалом и разред је запевао:

»Наше главе до врха су
Пуне знања.
Професоре, верујте нам
Без питања.

Професор ће сад да пита,
има л' спаса?
Професоре, уво звони
За крај часа.«

»Молим? Звонило? Опет нисам чуо звоно? Можете ми то и једноставније рећи, а не да правите оперету од разреда... Онда, пропитивање остављамо за идући час!« – Матуранти су уморни, а професор је кренуо до прозора, по шешир. Кад је пипнуо шешир, лице му је добило неки чудан израз. Пажљиво је завукао руку под шешир и извукао голуба гађана. Симић и Рајић су сијали пуни поноса, док су се сви остали матуранти с муком уздржавали да не прсну у смех. Професор Вујић је отворио прозор и пустио голуба: »Симић и Рајић су отресли и једног голуба са липе.« – рекао је и поново одмеривши разред застао је пред вратима: »Све мангуп до мангупа, господо!«

»Матуранти, мирно!« – командовао је Јаша. Бранислав Симић је поново направио лоповске мердевине, а Михаило Петровић је скинуо карикатуру и вратио слику краља Милана.

Затим је цео разред на прстима прошао поред директорове канцеларије.

СПОМЕНИК ПРОФЕСОРУ ВУЈИЋУ

После школских часова, матуранти су се разилазили куд који. А сваки је имао куда.

Њихов свет није имао само четири, већ много више страна.

Скоро да је сваки од њих био своја страна света.

Сам Јован Цвијић је ишао у свим правцима, са раскрыљеном књигом.

Милорад Митровић се налазио на седмом небу, које се најчешће налазило испред Више женске школе.

Милутин К. Драгутиновић је сваког дана, кришом, неком од ђака, али у личном присуству давао да прочита препис још нештампане поеме Бранка Радичевића »Луди Бранко«. Како је направио овај препис, тајанствено је чувао. Овога пута стихове »Лудог Бранка« гутала су двојица истовремено, Бранислав Рајић и Василије Симић, њих је азбучни ред учинио нераздвојним:

»Ту ћеш наћи окићени'
Лепих мома, лепих снаша,
Има нешто и поштени',
Ал' највише сека-даша:
Ил' за новце, ил' онако,
Ал' су даше свакојако.«

Једино се Јаша Продановић није занимао за »Људог Бранка«. Он се занимао за мењање света. И он је кришом давао на читање књиге Светозара Марковића, Мите Ценића, Васе Пелагића, Емила Золе, Жорж Сандове... Поред званичне школске библиотеке, он је био библиотекар и Реда тајног читања.

»Увек сам се питао којој би партији припадао господин Вујић? Ако већ не припада, премда сумњам. Не може се не припадати ни једној партији, богами, Србија је ово.« – рекао је Јаша Павлу и Михаилу са којима се нашао у кафани »Црна мачка«.

»Млада господа желе?« – питао је келнер.

»Криглу, са сеченом пеном.« – рекао је Михаило.

»Исто.« – Павле је, углавном свуда, па и у пићу, пратио Михаила.

»Ја ћу кафу.« – рекао је Јаша, не прекидајући своју мисао о професору: »Да ли је за социјалисте или радикале, за либерале сигурно није.«

»Пусти професора, нека се сам одређује, ионако је човек кога не можеш с другим сврстати. Живели ми сто година, па после, ко хоће, нека мре.« – Михаило се куцнуо са Павлом: »Уосталом, ево професора, па га питај.«

Професор Вујић је ушао и сео за празан сто.

Матуранти су набили главу на сто, да их не примети, гледајући га, испод ока.

Келнер је професору однео новине »на раму« које је он почео више да прелистава, а мање да чита, по-

чев од последње стране, гледајући по присутним гостима. И можда би приметио Петровића, Продановића и Поповића, да келнер, за суседни сто, није двојици гостију донео печење и салату. Још је и својим услужним повиком: »Печење и салата, молим!« – скренуо професору пажњу. Гости су се одмах латили јела, обе ручке, а професор их је згрануто посматрао.

Сасвим разљућен, устао је и пришао им: »Господо, печење и салата не иду заједно.«

»Шта хоћете, господине?« – гости су, изненађени, оставили виљушке и ножеве.

»Како, шта хоћу? Како? Хоћу да кажем то, што сам и рекао, молим. Тешко таквом печењу и таквој салати у таквим рукама.« – професор се поклонио гостима који су устали и љутито изашао из кафане.

Касније, у шетњи, Петровић, Продановић и Поповић видели су професора Вујића, како у башти кафане »Српска круна« једе супу.

»Господин Коста Вујић почиње свој ручак код »Српске круне«. – рекао је свечано Павле.

»Богами, он је један од вођа српске гурманске партије.« – гурнуо је Петровић Продановића.

»Мико, остави шале. Има он нека своја строга начела и од њих никада не одустаје.« – остајао је при своме Јаша.

»Једно од тих начела је да ће ручак наставити код »Гранда«, па...« – Павле је преводио Продановића на Михаилову воду.

»А, не, Павле, неће данас код »Гранда«, већ код »Жоларца«, данас је петак...«

»Сметнуо сам петак с ума, печење код »Жоларца«, онда ће наставити у башти кафане »Други српски устанак«, па код »Србије«, и најзад, код »Два друга« сутлијаш.«

»Не претерујте.« рекао је Јаша: »Ти, Павле, све изокренеш!«

»Да видимо!«

»Мико, пресеци!«

И професор Вујић је био човек од реда, ручао је по реду и по побројаним кафанама. Матуранти су га поиздаље посматрали.

»Видиш, мој Јашо, професор Вујић је највећи гурман у Београду.« – пресудио је пресецање Михаило Петровић: »Не стиже он да се петља у политику.«

Уз завојито степениште прво се појавио шешир, а потом и цео професор Коста Вујић. Закорачио је ходником ка првим вратима. И овде је застао пред вратима. Додирнуо је десном руком обод шешира, а левом отворио врата. Матуранти су устали. Професор Вујић је, већ био замахнуо својим шеширом, али га је, ипак, у последњем тренутку задржао.

»Господине Вујићу, само Вас чекамо.« – рекао је судија: »Шта је то тамо? Мир.«

Матуранти су стајали.

»Седите.« – рекао је професор Вујић.

»Господине Вујићу, где је Ваш адвокат?« – упитао је судија, пошто је, претходно, дао знак да суђење почиње.

»Шта ће ми адвокат?« – ширио је руке професор: »Сам ћу да изнесем своју тужбу, све је тако јасно, а и

да не правим веће судске трошкове, ако дозволите, господине судија.«

»Аха, не браним. Милуне, деде онај споменик.« – судија се обратио судском пандуру.

Пандур Милун је изашао из суднице у којој се лагано ширио жагор и пригушени смех.

»Мир, испразнићу салу.« – опомињао је судија.

Кад је Милун, са још једним пандуром, унео надгробни споменик на коме је било исписано: КОСТА ВУЛИЋ, ПРОФЕСОР ПРВЕ МУШКЕ ГИМНАЗИЈЕ, УМРО 18... ГОДИНЕ, салу је преплавио жамор.

»Мир.« – викнуо је судија: »Изволите, господине Вујићу.«

»Господине судија, ја немам ни жене, ни деце, што но рекли ни кучета, ни мачета, а године су ту.« – професор је био врло узрујан: »Ја сам обичан професор немачког језика, али нећу да ми гроб буде без споменика! Зато сам решио, да за живота, направим сам себи споменик! Молим! И наручио сам га, код каменоресца Крунослава Спасића, овде присутног као оптужени. Он је споменик и направио, углавном, онако како сам ја и тражио, сем у једном. Уместо да уреже само хиљаду, то јест број један и да остави да се, после мене, урежу године смрти, он је урезао хиљаду и осам стотина, то јест један и осам. Као што је то очигледно, на доказу.« – професор је пришао споменику и показао цифре: »Ја овакав споменик нисам наручио и нећу да га примим.«

»Тако је.« – одобравала је публика: »Професор је у праву.«

Професор је погледом умирио ђаке: »Зар ће мени, један каменорезац да одређује век, у коме ћу да

умрем? Откуда њему такво право? Молим? Он треба да уради поруцбину, а не да се бави пророчанствима и врацбинама! Молим!«

»Господине судија,« – како је узрујани професор сео, истовремено се дигао адвокат каменоресца Крунослава: »Мој клијент, каменорезац Крунослав Спасић, није имао никакву злу намеру према уваженом господину професору Вујићу. Уважени господин професор је рекао моме клијенту да се на споменик уреже све, сем године смрти и мој клијент је то урадио. Господине судија, до краја овог века има још добрих четрнаест година, а господин Коста Вујић има шездесет и шест година...«

»Не можете тако говорити!« – негодовала је публика: »Наш професор је као младић!«

»Наш професор пуно шета!« – рекао је Михаило Петровић.

»Ја могу посведочити да је тако!« – јавио се Јован Цвијић.

»И господин адвокат се бави пророчанствима и он тврди да ћу умрети у овом веку. Ја ћу да умрем кад ми буде време, а не кад ми одреде. Поготово, нећу да умрем кад ми одреде каменорезац и његов адвокат!« – професор Вујић је скочио љутит и почео да истреса цепове: »Тачно је, молим, да нас од двадесетог века дели више од деценије, скоро деценија и по. Ја сам, међутим, већ у неколико београдских локала резервисао сто за 31. децембар 1900. За улазак у двадесети век! Молићу! Хтео сам, да у овом граду, први бирам место за дочек двадесетог века и да ми је све на избору! Ево, ту су резервације! Ево, уверите се, господине судија! Све је ту чисто!«

»Молим, господине судија, ја о тим резервацијама нисам имао појма. Да сам имао појма...«

»Није то за тебе ништа важно! Молим! Шта ти имаш да имаш појма? Твоје је да испуниш поруцбину! Ја сад само немам намеру да умрем пре двадесетог века. Ако суду треба, ја предлажем да се саслушају респонденти: Љуба из »Дарданела«, Томчић из »Црне мачке« на Врачару, Милан Бица из »Маљена«, Периша из »Српске круне«, па...«

»О чијем трошку?« питао се каменорезац.

»О трошку оног ко изгуби парницу, а то нећу бити ја.« – професор Вујић је сео.

»Спасићу, имате ли шта да кажете?« – питао је судија туженог.

»Тако је испало господине, па, сад шта? Госин професор неће да прими споменик! Ја сам хтео да се нагодим. Може да се уметне парче уместо осмице, па да се не примети. А он неће, разумете.« – каменорезац је био један снебивљив човек.

»Молим Вас, господине судија.« – поново се дигао професор Вујић: »Зар да испадам смешан. Читали сте ону шалу на рачун Шкота. По тој шали Шкот је купио половни споменик, а жену после натерао да промени име. Читали сте то. Није мени до шале.«

»Није ни мени до шале, госим судија. Не иде да правим нов споменик, кад је и овај тако добар, бог и душа! Није право. Забуна је са професорове стране, није рекао до краја шта хоће.«

»Како нисам, хоћу споменик и нећу да умрем кад ви хоћете!«

»Мени је свеједно, нека он умре кад хоће. Добар споменик, штета да се баци, госим судија. Молим суд

да посредује да то са спомеником легне...« – преподобрио се Крунослав.

Ово је још више разљутило професора: »Ја да легнем? У овом веку? Одбијам, само ако ме смрт не присили! Нећу да ме споменик баксузира!«

»Мислио сам да се посредује за парче.«

»Мени нема уметања! Нећу уметке, молим! Тај споменик је моја историја, мој живот и хоћу да ми буде чист! Тако сам наручио и тако хоћу да добијем.« – професор није попустио.

А када је професор Коста Вујић, победоносно, изашао из суда и запутио се уз улицу која је водила од реке ка граду, пратила га је, поиздаље, песма његових матураната:

»Професор је био један,
Он је Вујић, било куда,
Себи веран и доследан,
Ма ишао преко суда.

У животу знао ред
И морао све да стигне.
Желео је он унапред
И гроб себи да подигне.

У том виду, чег се сети,
Радио је то да среди,
Чак и време кад ће мрети
Знао себи да одреди.

Ко обични други људи
Имао је неприлика,
Волео је да се суди
Око личног споменика.«

ОПРАВДАЊА ЈОВАНА ЦВИЈИЋА

Професор Коста Вујић је уобичајено, застао испред разреда. Никакав жамор није допирао кроз врата. Шта ли је сад? Као да нема никог. Принео је руку ободу шешира и полако отворио врата. Професор није могао веровати својим очима.

Матуранти су устали, без речи и без шума, тако рећи. Професор их је у чуду погледао. Погледао је потом и у прозор наспрам врата и, премда је прозор био затворен, мирно је отишао до њега и лепо спустио шешир на полицу. Поново је погледао у матуранте. Били су тако мирни, да им ни бубице нису биле равне. Колико се сећао, а тога би се сећао, никад нису били тако мирни. Прегледао је столицу, завирио под катедру. Није веровао да су се ђаци смирили без икаквог разлога, без неке планиране ђаволије. Отворио је дневник, али није знао шта да почне. Ова неуобичајена тишина избацила га је из седла. Помислио је како је ово стање да се излуди. Устао је и пошао међу ђаке.

»Петровићу.« – застао је поред Михаила Петровића. Петровић је устао, лепо, мирно, и без речи: »Како си са здрављем, Петровићу?«

»Хвала на питању, господине професоре, добро сам.« – одговорио је најучтиввије од када га зна, а зна га, већ осам година.

Професор Вујић је завртео главом, опипао се по леђима, да му нису шта закачили. Пред њим је био Павле Поповић: »Поповићу, да ниси слаб?«

»Нисам, господине.« – Поповић по први пут није инсистирао на живцирајућем пропису ословљавања професора.

»А ти, Митровићу?«

»Нисам, господине.«

»Имаш ли каквих незгода, Митровићу? Само реци, благо мени.« – учинило му се да је Митровић мање разбарушен, него ли обично.

»Немам.« – казао је суво.

»Аха. А ти, Продановићу, да немаш каквих брига, својих или народних?«

»Немам, господине.« – рекао је без бунтарског нагласка.

Приметио је да Јован Цвијић нема књиге у руци, а већ га, годинама, узалуд опомиње да не чита на часу, да спреми књигу у клупу док траје час: »Цвијићу, где ти је књига?«

»У клупи, спремљена, господине професоре, није ред да читам на часу.«

»А како сте ви остали са здрављем и уопште, онако, како сте?« – забринутим погледом је обухватио цео разред.

Одговорили су му једногласно: »Добро смо.«

Професор се вратио за катедру, као у незнање: »Па, шта вам је онда? Што сте мирни и озбиљни, дођавола!«

Разредом се заорио дуго суздржавани смех, који је избрисао забринутост с професоровог лица. Скамије су зашкрипутале.

»Све мангуп до мангупа. Договорила се банда. Умирили се да мене секирају. А ја се забринуо.« – про-

фесорове забринутости је нестало, сменила га је љу-
тња. Отворио је дневник и викнуо: »Јован Цвијић!«

Јован Цвијић је скочио, сада већ са књигом уру-
ци.

»Записан си у петак двадесетдругог да ниси био
у школи! Да ли ти је то познато?«

»Познато ми је господине професоре.«

»Ово што пише, то је факат, мислиш ли ти то
правдати?« – професор је прстима куцао по месту где
је Цвијић био записан.

»Мислим, господине. Имам оправдање.«

»На сунце с њим.«

»У петак сам био лепо пошао у школу и успут се
замислим...«

»О чему, Цвијићу?« – питао је Михаило Петро-
вић.

»О природним наукама.«

»О природним наукама се човек може добро за-
мислити. Петровићу, не прекидај ђака кад даје оправ-
дање. Шта је било даље Цвијићу?«

»И иђавши тако замишљен, налетим на улични
стуб и... ударим главом у њега!«

»Где, Цвијићу, нећу да ти клештима вадим
оправдање из уста?«

»Пред Народним позориштем, господине.«

»Зар опет?« – професор се налактио и цедио
оправдање.

»Није опет, господине професоре.«

»А прошли пут?«

»Прошли пут није био стуб...« Цвијић је желео
све да разјасни.

»Него рупа...« – професор је истрајавао по своме.

»Да, рупа, господине професоре...«

»Код позоришта, Цвијићу.«

»Али са друге стране, тамо где се гради вело-
дром, да велосипеди не би газили мирне грађане, про-
лазнике.« – и Цвијић се држао свога.

»И ти си прва жртва београдског велодрома,
Цвијићу.« – питао је професор са извесном примесом
подругљивости, као да се и сам зановећа.

»Могло би се рећи, господине професоре Вујићу,
али ја се надам да ћу остати познатији по нечем дру-
гом.« – за Цвијића све мора имати меру, па и професо-
рова подругљивост.

»Засад је моја жртва.« – рекао је Милутин Драгу-
тиновић.

»И моја, професоре.« – јавио се Павле Поповић.

»И ја сам ту.« – пријавио се Михаило Петровић.

»Ни ја нисам изван групе.« – одазвао се Митро-
вић.

»И ми, професоре.« – јавили су се Рајић и Симић.

»Станите!« – професор је устао: »Каква је то
прозивка? Је ли ово час?«

»Господине професоре Вујићу, ми смо чланови
првог Српског велосипедског друштва...« – рекао је
најћутљивији ђак Љубомир Стојановић.

»Ви чланови?« – чудило се професор Вујић:
»Откад, молим, да ли ја то добро чујем?«

»Од оснивања.« – наставио је Стојановић, ја сам
уведен под бројем један.

»Од свих бих то очекивао, од свих изузев тебе,
Стојановићу. Најмирнији човек у разреду, а први члан
Српског велосипедског друштва. Велосипед је опасно
средство... Оружје, молим, такорећи... Ви сте ти који

сте опасност по грађанство... Да се ја питам пре матуре...«

»Још недеља, професоре.«

»Шта мислите, господине професоре,« – Михаило Петровић је потегао тајне доказе, у одбрану велосипеда: »да ли бих Вам донео са Славије онако брзо куване папке и то још вруће, да не користим велосипед?«

»Па, добро, велосипед је опасно средство, сем кад се, с разумом, у корисне сврхе употребљава,« – закључио је професор с мишљу на папке: »Вратимо се Цвијићевом стубу, то јест оправдању.«

Поласкан победом велосипеда Михаило Петровић је наставио да прича: »Ти би, Цвијићу, могао сваки дан да удараш у други стуб и то два пута дневно, а да не понављаш исти стуб целе године пред Народним позориштем. Није то градиво за понављање.«

Професор га није схватио: »Молим, Петровићу.«

Професор и не треба све одмах да схвати, ваља га добијати на времену, имали су сви добре оцене, новим испитивањем би могли само да их покваре: »Господине професоре, у Београду има 611 општинских стубова са светилкама. То је за Цвијића душу дало, да двапут дневно удара, а да не понови стуб...«

»Шта ли ти све нећеш знати, Петровићу. Али не може два пута, година има 365 дана, молим.«

Професор је дошао на Михаилово земљиште:

»Хоћете да кажете да фали 119 светилки, ако година још није преступна?«

»Дабоме, Петровићу, и ти си успео да се прерачунаш.«

»Нисам, господине, професоре, треба одбити да-не школског распуста. Ја на све рачунам...«

»Све мангуп до мангупа, господо... А ти мене на рачун, је ли? Молим, ја грешим? Петровићу, за казну ћеш данас у иностранство, у Земун. Одмах после школе. Хитно ми је.« – професор Вујић је штедео на маркама, шаљући писма рођацима у Бачкој и пријатељима у Беч, из саме Аустроугарске, из Земунa.

»Зашто и нас не кажњавате Земунa? Могли бисмо и ми да Вам шаљемо писма са земунске поште?« – питао је Ђорђе Ђорђевић, матурант изразито склон филологији: »У Земуну има и шта да се види.«

»Зар да вас потопим у Ушћу? Петровић је аласки калфа, богаму. Шта бисте ви у Земуну?« – чудило се професор: »Шта би ти, Ђорђевићу?«

»Ја бих желео да видим кућу у којој су се срели Бранко Радичевић и Јаков Игњатовић.« – разредни филолог је имао жељу према својој склоности.

»То ти вреди, Ђорђевићу, треба истраживати.«

»Истражуј, Ђоко, професора Вујића, он је школски друг Бранка Радичевића.« – зуцнуо је Павле: »А Земун је Земун.«

»Шта бисте ви, остали, у Земуну?«

»Па зна се.« – јавио се Милан Нешковић: »Ишли бисмо да обиђемо ону веома знамениту и надалеко чувену јавну установу у рибарској улици.«

»Молим, оне девојчуре?« – зачудио се строго, а онда се насмејао: »Ја вам то не бих саветовао господо, јер тамо можете налетети на своје очеве.«

Разред се зацерекао.

»Има ли неко ко не би желео да иде у Земун?« – питао је професор.

Јавио се Велимир Стефановић и професора Вујића тиме, уопште није изненадио.

»Ох, да су ти сви као онај Стефановић то би била песма.« – говорио је професору Вујићу директор Козарац.

»Цвијићу, пошто пред Народним позориштем има стубова за светилке, примам оправдање, које сам све проверио. А сада седи и напиши то оправдање. Морам имати писмено.« – професор се окренуо Стефановићу: »А сад, нас два да попричамо, Стефановићу. Ти не би ишао у Земун, јер је Земун покварена ва-рош?«

»Не бих, господине професоре.« – Стефановић је одговарао са рукама спуштеним и приљубљеним уз тело, у некој врсти става мирно.

»Стефановићу, па ти немаш ни један изостанак?«

»Немам, господине професоре.«

»Добар си ђак, Стефановићу?« – професор је питао питајући се хоће ли се Стефановић уопште померити.

»Одличан сам, без иједне четворке, господине професоре.«

»Не виђаш се ни по граду, ни по кафанама, Стефановићу?«

»Не, господине професоре. Ја само знам за пут: школа – кућа.« – Стефановић није мењао одговорни став.

»Па то је неподношљиво, Стефановићу.«

»Не схватам Вас добро, господине професоре.« – није ни трепнуо.

»Неподношљиво је колико ти нервираш своје другове...«

»Ја то нисам приметио, господине професоре.«

»Нервираш и мене, том глумом решеношћу да проведеш живот без погрешке. Знање остаје, ако остаје, тамо где остаје. А школовање се, по погрешкама памти. А по томе, ти си своје школовање већ заборавио. Свима сам лепо пружио право на погрешке, али ти си све то избегао... « – професор је извесно време поћутао, а и разред је ћутао: »Ја сам према теби Велимире Стефановићу грдно погрешно. Опрости ми, што ти то нисам рекао док је још постојала могућност да то промениш...«

»Ево оправдања, по коме ћу памтити своје школовање.« – Цвијић је изнео написмено.

»Успели сте да ми поједете час.« – рекао је професор, слушајући школско звоно: »Данас нисте морали да певате. И пазите, немојте да ми ко сутра закасни.«

»Сутра је недеља.« – јавио се тачни Јован Цвијић.

»Сутра ћемо сви ићи на Саву. Понесите ми оно што сам раније задао за домаћи, повађене и преведене описе река из Гетеових дела.«

»Да заокружимо Гетеову природу?«

»Сасвим. Прошле године смо ишли на Авалу и припремали смо Гетеове описе шума и планина. А претпрошле смо припремали заласке сунца. Молим, Митровићу, ти се нешто мрштиш?«

»Ништа, господине професоре...«

»Њему би више одговарали Гетеови љубавни описи.« – Павле је био тумач Митровићевих песничких хтења.

»Ви сте још ђаци, то је градиво за Велику школу. Молим, ја грешим?« – професор је намештао шешир.

»Ми се дружимо са великошколцима. Мића је напредан младић и већ је ушао у ове описе.«

»То је слободна лектира, а обавезни су описи река.« – професор је затворио врата, са гестом да је разговор окончан.

СТАМБЕНИ ПОГЛЕДИ ПРОФЕСОРА ВУЈИЋА

»Што ли се сели сваког Ђурђевдана?« – питао се Павле.

»Тера га нека срећа или проклетство.« – мислио је Јован Цвијић: »Зар ти Мико ниси у Земуну.«

»Никада нисам овако журио из Земуна. Зар да пропустим улицу Рузмарина.«

Професор Вујић се сваке године, за Ђурђевдан, у мају селио, без обзира да ли је и колико био задовољан претходним станом и станодаватељима.

Прво би, пред сеобу, данима обилазио улице у којима се издају станови и залазио је само у улице у којима до тада није становао, као да је желео да спозна Београд станујући у свакој његовој улици.

Ово суботње поподне одвојио је за улицу Рузмарина. Када би он зашао у улицу, сви су знали зашто је зашао и бивали су спремни да га сачекају. Тако је било и са његовом крупном појавом у улици Рузмарина.

»Имам станове да Вам памет стане, господине професоре. Кућу сам градио, по бечком узору.« – нудио је Петар Јовић, рентијер с почетка улице: »Ви сте светски човек. Предајете и светски језик. Код мене станује све сам фин свет. Хоћете стан на спрату, хоћете стан у приземљу? Само изволите, бирајте.«

»Можда сам ја, господине...« – професор Вујић није показивао воље да код Јовића ишта бира.

»Петар Јовић, господине професоре.« – Јовић је био решен да га не пропусти. Међу станарима му је само недостајао професор.

»Можда сам ја, господине Јовићу глуп, за све што је превише модерно.« – Професор Вујић се није никако дао, мада је Јовић све чинио да га увуче, бар у двориште своје троспратнице.

»Таман посла, професоре, ви сте...« – ако га увуче у двориште, попеће га и на трећи спрат.

»Рекох, можда сам и глуп, али ти спратови, то ја презирем, господине, то је као да ја неком ходам по глави или да се неко мени попео на теме...«

»Немојте, господине Вујићу, то је јако старомодно, а ви сте...«

»Нека сам ја и превише старомодан, али ја тврдо верујем да ћемо дебело жалити за нашим лепим приземним Београдом са баштама... Ми све више живимо без сопственог надзора, а и град нам тако расте. Чини ми се да град бежи, да се већ отео испод руку својих градитеља. А станари ту губе сваки увид, а са њим и меру града према себи. Београд се диже на рачун нашег простора.«

»Београд мора постати европска престоница, господине Вујићу« – сада је дотични Петар Јовић мислио како да прекрати разговор са професором Вујићем. Приметио је да га пола улице слуша, а он му ружи кућу: »Балкан мора постати део Европе, Београд мора изаћи из приземљуша.«

»Разумем ја то, да Београд мора да стигне европске престонице. Али, не може се никада век прескакати годином. Не може се пет година стављати уз пет векова. Морају ту проћи деценије. Најмање можемо ве-

кове одређивати спратовима. Журба је велики савезник кајања. Не смемо дозволити, господине Јовићу, да наши градитељи мрзе свој град. Баш зато што иде иза других градова, Београд не сме да понавља њихове грешке. Мора се простор прво навићи на човека. Не може се, тек тако, изаћи на ледину и подићи тек тако део града. Ако пристанем на хаос, хаос ће завладати мноме. И зато ја, господине Јовићу, нећу нипошто да станујем код Вас, па макар да ме Ви плаћате.«

Професор Вујић је увек, тако, на почетку улице у којој тражи стан, изнео своје погледе на градитељство, а потом би само тражио стан.

»Шкрипи Вам, капија, господине Караматијевићу, чујете ли?« – одлучио је да буде увиђаван.

»Не, господине Вујићу, то моја жена свира виолину. Хај'те да Вам покажем стан.«

»Хвала, господине Караматијевићу, не бих госпођу прекидао у музицирању.« – увиђавност је била на висини.

»Због госпође Караматијевић је заобишао и суседну кућу.« – закључила је група Петровић, Поповић, Цвијић и Ђорђевић, која је професора пратила, шуљајући кроз баште са зрелим трешњама.

»Госпођо Поповић, зар Ви још нисте ожалили мужа?« – професор је скинуо шешир пред зајапуреном госпођом у црнини.

»Јесам, жалила сам га и прежалила, господине Вујићу.« – кликтала је госпођа Поповић.

»А та црнина, још увек је носите из пажње, госпођо Поповић?«

»А, да јесте. А и како би, господине Вујићу, без црнине свет знао да сам удовица.« – госпођа Поповић је широм отворила капију као да отвара сопствено срце: »Уђите, господине Вујићу, ово је кућа без мушке руке.«

»Журим се, госпођо Поповић, много се журим, и желим Вам заљубљивог и изгледног станара.« – професор Вујић је кренуо унатрашке напред.

»Уђите, господине професоре.« – професор Вујић није стигао ни да се окрене у правцу свога кретања, кад га је по рамену клепнуо ковач Мираш Никитовић.

»Где да уђем?« – тргао се професор, пред њим је зјапила уска капија кроз коју би га морали прогуравати било да улази равно, било боком.

»Не пада ми на памет, господине, да станујем тамо где се у двориште морам провлачити, хоћу да станујем као човек и да улазим и излазим комотно и слободно.«

»Још није имао прилике да гледа нужник.« – Павле је био нестрпљив.

Професор се зауставио пред једном заиста лепом, приземном кућом. И башта је била око ње. Ушао је, у пратњи газде и изашао задовољан.

»Покажите ми тоалету.«

»Клозет ко клозет, господине Вујићу« – рекао је газда, скоро увређен што то мора да показује.

»Не могу се доселити код Вас.« – рекао је професор Вујић, који је иначе говорио, како тек кад види нужник, све зна о станодавцу, јер, по њему, ништа као нужник не личи на нас: »Не одговара ми тоалета.«

»Само Ви изволевате са нужницима.« – рекли су му и на суседном броју.

»За сада се, за праве нужнике у Београду, борим ја, а није далеко дан када ће то, овде, са чашћу и поносом, чинити и академија наука.« – одговорио је целој улици.

Банкарски чиновник, Радисав Јовановић је већ израчунао колико ће тачно добити од кирије од професора Косте Вујића, кад му је овај саопштио како му нужник није у најбољем реду.

»Пустимо нужник, важно је оно где се живи.« – окренуо је професора у правцу куће.

»Не могу се сложити са Вама. Човек који не научи да је нужник део његовог битног боравка, остаће цео живот у стисци.«

»Који цео живот, у нужнику се остаје само трен.«

»Шта је биолошки живот? – расрдио се професор Вујић: »Нешто између јести и ослобађати се поједеног. Врло је важно где једеш, али је ништа мање важна чистоћа и лепота места где се ослобађаш. Ослобађати се од измета јесте велико ослобођење и ми се не смемо да стидимо тих места, нашег свакодневног ослобађа-

ња. Понекад то не иде, мора се натенане, зар још да се и угушите.»

»Да Вам покажем нужник? Ју, господине Вујићу. Како Вас није срамота, тако причати са једном дамом?« – у суседству се срео са газдарицом.

»Није срамота причати о чистим нужницима. То је дамско огледало.« – рекао је мирно професор Вујић: »Срамота је, да они нису чисти. Даме би ваљало да се боре, да се, уз сваку културну кућу, прво подигне нужник.«

»Изволите, господине, ту су собе светле, прозори трокрилни... А поподне ладовина... Ја сам молер Ивковић... Што није по вољи, одмах сређујем...«

»Прво да видим тоалету!«

»Молим?«

»Нужник.« – професор се нагнуо и шапнуо му.

»А то, изволите.« – Ивковић је журно одвео професора, очито је мислио да му је хитно. Отворио му је врата и пошао да их затвори.

Професор је задржао врата: »Аха, велика је тоалета и чиста.«

»Учинићемо да буде и чистија.« – Ивковић све хоће. У првом реду, станара, потом аванс.

»Само нема полице! Мој услов су полице, место где ћу лети да држим јабуке, крушке и шљиве, а зими компоте!« – професор је показивао десни зид, нешто изнад висине седења.

»Направићемо, господине Вујићу, направићемо полице.« – Ивковић је на све пристајао.

»Онда, овде, изнад врата, има да буде баца, у облику срца тачно наспрам седишта, да могу, седећи, ту да зврцкам коштице од воћа које једем.« – изволевао је Вујић.

»Правићемо бацу, господине Вујићу. Има да буде у облику срца.«

»У том случају, пристајем. Молим.«

»Господине Вујићу, може ли нешто унапред, мислим једна мала капара?«

»Тек кад видим полице и бацу.«

»Ја мислим да знам зашто се сели.« – рекао је Михаило: »Због нужника, изгрди добар део Београда, а бар један му преуреди. Тридесет сеоба, тридесет нужника, то је већ нешто.«

»Нужник је уметност. И Леонардо да Винчи је пронашао тип клозета, ако нисте знали. Знате ли да Енглескиње за то место кажу: »Идем да берем руже.« Шта ја то Вама, кад нисте читали Свифта?« – тим речима професор Коста Вујић је оставио збуњеног Ивковића и запутио се у правцу »Руског цара«, који је имао место за ослобађање на нивоу професоровог достојанства.

МАТУРАНТИ У НЕДЕЉУ

Идући, својим одвећ уходаним, тако рећи утабаним путем, од кафане до кафане, отаљавајући до детаља, недељни ручак, од осталих ипак богатији, професор Коста Вујић се у рано недељно поподне спустио на Саву, на Прво српско пливалиште и купатило. Оно се тако звало по званичном именовану, али се међу Београђанима, звало једноставније и мање званично: Летње купатило на Сави.

Ту су га чекали матуранти, рекло би се с нестрпљењем. Сви су били, с изузетком увек читањем заузетог Јована Цвијића, у купаћим оделима. Тим оделима се може објаснити и њихово нестрпљење. Чекали су професора да му предају повађене описе реке из Гетеа, које је већ Павле Поповић све скупио, да не губе време па да се предају благодетима Летњег купатила. Да се препусте шареним погледима госпођица испод шарених сунцобрана. Ови сунцобрани су били понос прве српске фабрике амрела и њеног власника Моше Аврама Маце, чији је принцип био да човек може ићи без доњег рубља јер се то не види, али не и без амрела, јер се то види. Чекали су матуранти професора окупљени око лигештула, лигештул је професор Вујић, пре пола ска на ручак, испратио по »ни по бабу, ни по стричевима« Браниславу и Василију на Саву, на коме се сада, у очекивању професора, башкарио Михаило Петровић.

Ма колико да су професора нестрпљиво ишчекивали, матуранти нису били залудни и нису његов долазак одмах ни приметили, били су окупљени оним што им је, са неких картона, читао разбашкарени Михаило и што је међу њима изазивало необичну и скоро циктаву веселост, којом се младићство и показује. Професор Вујић је застао и сам са занимањем, желео да чује, а да не прекине читача.

»Једна посмртна листа«. – жалостио се Михаило у читању, прилагодивши боју гласа гласу неког ко је дубоко ожалошћен: »Моја нигда непрежаљена Кристина преминула је 3. овог месеца, у 34. или 36. години свога живота и предана матери земљи. Хвала матери земљи која је Кристину примила. Хвала и лекару, господину Рајићу, који је све и свја чинио да спасе Кристину, па кад је није спасао хвала му. Ал' највише хвала госпођи Милеви, удови, која се у време Кристининог боловања налазила у мојој кући. Хвала госпођи Милеви, удови, што је неговала моју Кристину и мене и тиме ми олакшала јаде. А што се којешта прича за мене и госпођу Милеву, удову, то за сад није место за одговарање, али док дам Кристини по године, биће говора о свему а дотле »Стан почекај од Добоја Мујо, и ми коња за трку имамо.« Ожалошћени Кристифор Гајић, овдашњи мештанин«.

»Одакле је то?« – питао је Негослав Велизарић: »Зар то ниси измислио.«

»Из »Београдских новина«, видиш да сам само изрезао и залепио.« – показивао је Петровић, мешкољећи се у лигештулу.

»Штета је што, Мико, не можеш да изрежеш и залепиш онај Велизаревевићев историјски одговор из

књижевности: „Не знамо тачно да ли је Хомер живео, али је познато да је био слеп.“ Одговор је душу дао за један картон.« – рекао је Милутин К. Драгутиновић.

»Шта ти хоћеш? Имам право да сумњам. Шта је Гете рекао. Градови су се спорили да му буду родно место, а што се лепљења тиче свој писмени би могао да залепи, запамтили смо ми оно о коњу: »Кад се роди један коњ, он ту не може ништа да промени, и увек остаје коњ.« Увек ћемо то памтити.«

»То, филозофски, стоји.« – отресао је Драгутиновић: »То се може филозофски бранити: Има се шта и да памти.«

»Читај, Мико, даље, док се ова двојица нису потукла.« – пресекао је Милорад Митровић изгледну свађу. »А ви сјашите са тог несрећног коња.«

»Штампарији Пере А. Стојановића потребне су две девојчице за савијање.« – Матуранти су се закикотали. Охрабрен лепим и гласним пријемом овог огласа, Петровић се латио другог картона: »Траже се. Тражи се више вредних младих шваља за бело рубље. Првенство имају оне, које су добре у кошуљама. Прва фабрика белог рубља код „Вредне руке“.«

»У француским новинама сам нашао један оглас у којем се један пацијент захваљује болничаркама поименце, јер својом топлином греју болесника.« – јавио се Драгомир Јанковић.

»Добар дан. Што рекли Французи: „Bonjour.“« пецкао је Митровић.

»Француски је језик дипломатије.« – гунђао је повређени Јанковић.

»Уручи му ноту. Одсвирај је.« – рекао је Живан Гашић.

»Опростите, господине професоре.« – Јован Цвијић је, читајући, налетео на професора Вујића: »Видите, занео сам се Хакслијевим Природњачким говорима«.

»Оправдано, Цвијићу. Правдао сам ја теби и мање очигледне ствари.« – професор Вујић је, уопште, био човек одбровљеног духа, али је бивао још одбровљенији после ручка: »Признај, сад, Цвијићу, да си оне фосиле, од летос, због којих те не само у школи, већ по читавом Београду хвали професор зоологије, господин Љуба Миљковић, на исти начин пронашао, тако што си налетео на њих?«

»Оне на Кличевцу изнад Лознице нашао сам стварно случајно.« – Цвијић је озбиљно и страствено објашњавао: »Али оне, близу Рожња, код подрињског Сокола, пронашао сам разбијајући шкриљце.«

»Чекај, Цвијићу, па та књига је на енглеском? Молим? Мени је, до сада, било познато колико знаш немачки и да имаш добру оцену из француског. Твоја је ствар, нећу да се мешам, што за испит зрелости нећеш да полагеш француски. Али, тај енглески, па ти и на енглеском читаш, молим?« – професор Вујић је био лепо изненађен. Он уопште није умео да крије изненађења, а кад су лепа, он је уживао да та изненађења и показује.

»Научио сам га за два последња разреда, уз савете професора Андре Николића, по Ротвеловој граматичи енглеског језика, сравњујући енглеску Библију са нашом у преводу Даничића и по Бекловој »Историји цивилизације.« – Цвијић је био готов да се врати Хакслијевим »Природњачким говорима«.

»Сам?« – професор Вујић помисли како је Цвијић ипак оно што он мисли, а не оно што мисли директор Козарац: »Молим, у реду. А неправилни глаголи?«

»Прикуцао сам листе неправилних глагола по дуварима своје собе да би их често могао гледати и што пре их научити« – откривао је Цвијић детаљно свој начин учења неправилних глагола, свестан да ће се тако решити додатних професорових запиткивања и био је у праву.

»Добро је, Цвијићу, седи.« – на ово »седи« смењом су се огласили матуранти, професор се и сам насмејао: »Добро, Цвијићу, не мораш да седнеш, или како хоћеш. Дobar си ти младић, а ниси као ове дангубе, које само траже смех и грају... Не скупљај то, Петровићу, остави, молим, хоћу и ја да видим шта сте читали, ако смем, и чему сте се смејали. Чуо сам вас још код Ђумрука...«

»То су наши огласи из новина, наше огласне нарави, лепим то на картоне и коричењем направићу једном од тога књиге. Ако нам се не промене нарави, наравно, а то се лако не мења, ако се уопште мења, онда кад будем ваших година, господине професоре Вујићу, имаћу неколико овако дебелих књижурди. 'Целомудрије овог света', тако ћу их назвати.« Михаило је сложио картоне поред лигештула.

Пре него што ће се запутити ка лигештулу, професор Коста Вујић се, подаље изуо. Он се, одувек, изувао пре него што ли уђе у просторију у којој ће лећи. Била је то још једна од оних чувених навика, којих се држао, у свакој прилици. Једном када је професор Вујић путовао у Беч, железницом, спаваћим вагоном, изуо се на земунском првом перону. Михаило Петро-

вић, који је професора испратио на воз, понео је ципеле у Београд, запамтивши тачно место где их је професор сложио, да би их на исто место вратио дошавши да сачека професора у повратку.

»Оглас. Клавир изгубљен је на путу од Славије до Калемегдана; ко га нађе нека га донесе на Чубуру и преда Милошу Ђорђевићу, у касапницу, где ће примити награду.« – професор Вујић је одложио читање матурантских списа из Гетеових дела о реци и латио се будућих »Целомудрија овог света«. Претходно је, ни по бабу ни по стричевима, послао Бранислава и Василија на велику пијацу по трешње: »Објава. Моје говеђе папке с белим луком препоручујем као најбоље мезе. Таса Ђорђевић, шкембар.« – професору Вујићу је вода пошла на уста, мислио је на говеђе папке које прави Таса Ђорђевић, шкембар. Није му добар оглас, не уме Таса да прави огласе, али што уме да прави папке, то је да прсте полижеш. А ови мангупи му исекли оглас. Све мангуп, до мангупа.

Професор Вујић је погледом обухватио Летње купатило. Михаило Петровић је пецао узводно. Ниједног матуранта у близини. Када се пре распршише. Једино се Павле Поповић нешто објашњавао са Јованом Цвијићем.

»Иди по пиво.« – убеђивао га је Павле.

»Ја не пијем.« – Цвијић је као и увек био разлоган.

»Неће те ни питати да ли пијеш. Узми две кригле, за Мику и мене и донеси нам горе.« – Павле је нешто петљао.

»Што ја?« – бранио се Јован.

»Ти све читаш. Шта пише на вратима купалишне кафане?« – Павле је покушавао да размрси коначу удице.

»Пише: Овде је забрањено улазити и седети у неодевену стању.«

»Сигуран си.« – Павле је вукао крај.

»Сасвим.«

»Јо од нас није неодевен?« – Павле је растезао коначу са удицом, који је почео да се ипак размрсује.

»Ја«. – упецао се Јован.

»Хоћеш ли онда поћи по то пиво.«

»Поповићу, нисам знао да те занима риболов.« рекао је професор Вујић: »Пецаш, то је добро.«

»Ма, не, ја, господине професоре Вујићу, ово је Микина удица. Он мене често води на пецање, да му размрсујем коначу и ловим глисте.« – Павле је то рекао са неком неодређеном врстом ругања, себи, Михаилу или професору.

»Треба да пецаш, то је добро.« – рекао је професор Вујић одсутно, тек нешто да каже, на ову поруцицу. Шта све није доживео са њима, и од њих, у ових седам, њихових гимназијских година.

»Они су немирни и у ставу мирно!« – жалио се професору Вујићу професор војног вежбања Ђура Рашић, пешадијски поручник, међу ђацима назван Ђура Дисциплина, који је, иначе, купање на Сави отварао скоком у реку под пуном ратном спремом и пливао до друге обале. То је једном изазвало и званично дипломатско негодовање аустријског посланика у Београду,

због наводне повреде територијалних вода Аустроугарске која је тиме учињена и то под ратном спремом. Поручник и професор Ђура Рашић имао је јаких разлога да се жали на њих. Они су, по његовом лику, направили једном, у шестом разреду, картонског пајаца и качили га изнад професорове главе, на место слике његовог величанства краља Милана. Пајац је млатарао и рукама и ногама, правећи »егзицирунг«, кад би Таса Кузмановић, из последње скамије, прстима ногу потезао невидљиве конце пружене по поду. Једном, кад се професор Рашић суочио са својим картонским ликом, пајац га је прописно поздравио салутирањем. За Кузмановића и саучеснике поручник Рашић је од професора Вујића тражио преки суд. Професор Коста Вујић је, бираним речима овај ђачки поступак назвао неизмерним безобразлуком, али је, као успут, додао да он, ипак, спада и у ред ђачких несташлука који би штетили лику професора тако одговорног и отачественог предмета уколико би се казнама учинили јавним. Зато је предложио поручнику Рашићу да он сам ђачке казне једном корисном казном, великим егзициром до историјске тврђаве средњовековног Жрнова на Авали.

Професор Вујић се присећао збивања које је претуррио преко главе са овим разредом и које ће памтити. Предавао им је немачки свих седам година, али им је разредни старешина био само у вишим разредима. Ако су распуштени разред, онда део заслуга за распуштеност сноси и претходни старешина Марко Велизарић који је у овом разреду имао и сина.

Досећао се и прве њихове наивне досетљивости, сигурно да им и није била то прва, али је прва у његовој памети. Како се у школи радило и до подне, ђаци су нешто морали јести. Излазили су пред подне испред школе где их је чекала маса пекара, воћара и посластичара. Продавци и ђаци су испред школе правили силан метеж и на тај начин су терали грађане на средину блатњаве и лоше калдрмисане улице.

Новине су узеле у заштиту грађане, а окомиле се на ђаке и њихове браниоце. Владине новине »Видело« виделе су у сваком метежу огладнелих ђака демонстрације. Директор Прве мушке гимназије Светозар Милосављевић забранио је сваки ђачки излазак из зграде до завршетка часова. Ако би ко изашао није се могао вратити, јер је извршност ове наредбе приљезно осигуравала послужитељска стража по улазима.

Тада су се ови мангупи пожалили Марку Велизарићу, њиховом тадашњем разредном старешини да не могу издржати до завршетка часова, да ништа не окусе, он им је одобрио да од куће понесу све што им је потребно за окрепљење и да то не држе у тесним и уским скамијама, већ на столу, на коме су се у учионици вршили разни примерни огледи. И они су првог дана направили оглед. Понели су од куће оно што им се учинило најсмешнијим.

Професору Вујићу се чинило као да је то јуче било. Како је само био пренеражен кад је, дошавши на први час, изнад стола видео обешену даску на којој је писало: »Пиљарница Павла Поповића« На самом столу била је, као доказ родне године права пиљарница: неке огромне кобасице, велики комади сувог меса и

сланине, краставци од 30 сантиметара дужине, крупне тиквице, венци црног и белог лука, велики кружни сундук, клипови кукуруза и других ђаконија, у којима се издвајала једна бундева од шест килограма, наравно печена...

Прво је помислио да их пошаље све код директора, а за то му је требало бар мало строгости, а њега је, у том часу, веселила њихова несташна веселост и храброст да учине то што су учинили. Цео час му је прошао у строгом испиту шта од тог пиљарског еспапа коме припада. Понешто је, богме, и пробао.

Онда су били несташни, а сад су мангупи. Да ли је погрешно кад им је отпрве попустио, што их онда није послао код директора, питао се, сада им не би понављао да су све мангуп до мангупа. Потом се замислио над питањем себи – а кад им то понавља, грди ли их или хвали?

За првим несташлуком иде други пут, за другим нема краја. Ништа тако као младост, не може да повиљени. А ђаци су, што оно кажу, ђаци ђаволи. Колико се пута питао да ли греша, није ли превише у њему остало!

»Шта је ово? Молим!« – то им је најчешће говорио. Тако их је питао и када је ушао у разред и нашао необично поређане и искошене скамије. Леви и десни ред скамија је био тако искошен, као пера на стрели, са врхом управљеним ка катедри. Ђаци су седели окренути према њему, лицем, већ левим и десним боком, полулевим и левим и полудесним и десним профилима и правили се невешти, као да се ништа није

десило под милим богом: »Што су ове клупе овако поређане?«

»Имали смо час код професора Конже.« – изле-тео је Живан Гашић и угризао се одмах за језик, казао је у брзини надимак професора француског језика Живка Недељковића, што ипак није ред, који је овај понео по речи »conjugation«, коју је сваки час употре-бљавао на један нарочити, ђацима смешан начин. Жи-ван Гашић се брзо исправио: »Имали смо час францу-ског, код професора Живка Недељковића.«

»Какве ово везе има са француским језиком.«

»Кад је звонило, да би боље упамтили акценте француске ортографије, направили смо велики аксан сирконфлекс!« – Гашић је прстом цртао у ваздуху accent sirconflexe.

Било је и непријатности у томе што су чинили. Једно време је на часовима средом, осећао гас – сум-порводоник. Помислио је да такав непријатан и ком-промитантан колико неугодан мирис потиче од нева-спитаности кога ученика, од оних што су дошли са се-ла, што се издржавају благодејанијем, па их је очински прекоревало. Посаветовао их је да и поред своје ђачке сиротиње не једу стално пасуљ. Одговорили су му да су часови хемије, претходили његовом часу и да то га-совито стање вероватно потиче од огледа које је вр-шио професор хемије. Ветрили су учионицу, али није помагало, мирис је престао кад је открио у катедри њихов проналазак прости хемијски апарат, који су му потурили, који производи и истерује гас. Откривањем апарата тако их је посрамио, рекавши да од њих очеку-

је свашта, али не нешто тако просто и тако ниско, да им више ништа слично није падало на памет.

Нису се умирили, како би, јер нису они такве природе, не иде им мирноћа са њиховом ћуди, али је од тада њихова несмиреност постала друге природе, махом политичке. У томе се тек мучио да их разуме, да их појми и то је ишло сасвим тешко, скоро никако, јер је политика за њега била до краја непојмљива. Они су истрајавали исти, али је и он опстајао, не променив-ши се, јер му је било касно да се мења. Тако су заједно истрајали, они до матуре, он до одласка у пензију.

Како је преузео разредно старешинство, ваљало је прегрмети најтеже: они су се замерили »самом устројству Краљевине Србије«, како је стајало у акту Министарства народне просвете којим се тражила те-мељна и строга истрага. Министарство је актом тражи-ло да се пронађу сви ученици који су учествовали у нереду у Позоришту и на своју руку, без дозволе насупрот полиције викали: »Живео народ.«

»Зар је позоришни репертоар, устројство Краље-вине Србије.« – питао је тада он, професор Коста Ву-јић, тадашњег директора школе професора Светозара Милосављевића.

»Ћутите, колега Вујићу, само да се из овог изву-чемо.« – рекао му је директор Милосављевић, очито нерасположен да поведе оштре мере: »Благо Вама, го-сподине Вујићу, кад сте аполитични.«

»Нисам ја аполитичан, ја сам против сваке поли-тике.« – Одговорио је.

Добро се сећао тога дана, који ђаци са поносом називају: Дан највеће ђачке демонстрације XIX века. Спремали су их великошколци, али су укључили гимназисте са којима су делили исти кров. Чак су ове млађе лукаво истурили напред. Да они истрају у њиховом замешатељству. Нека завера се данима осећала у целој школи.

»Хоћете ли вечерас у Позориште, даје се Сардуов Рабагас, сам министар др Владан Ђорђевић га је превео за наше прилике, господине професоре Вујићу?« – питао га је овај исти Драгомир Јанковић, коме позориште ни сад не да мира и који већ овде-онде пише позоришне приказе. Бави се питањем позоришта као да је у питању судбина света.

Одговорио му је да он никада не иде на прву представу једног комада. Он иде да гледа комад, а не да њега гледају. Лукаво су му нешто рекли, да можда неће бити поновљене представе Рабагаса. Можда, а све су били припремили, мангупи. И није је ни било. Није ни прва приведена до краја. Прекинута је великом ђачком демонстрацијом »против репертоара Краљевине«. Ђаци су Рабагас схватили као комедију са демократијом, у славу тираније. Представу су прекинули звиждањем, повицима и чегрталкама. Краљевина је свој репертоар бранила жандармеријом. Ђаци су то и очекивали. У Позориште су ишли, по моди, са штаповима и излазећи су дигли штапове на жандарме. Све је то било масло великошколаца, који су ђачке гурнули у салу, а они заузели бусију у рупи за споменик Кнезу Михаилу, одакле су осули каменице по жандармима. Извесни великошколац Бранислав Нушић попалио је гимназисте.

Неколико дана са тадашњим директором Милосављевићем и једним полицијским службеником, са слушавао је ђачке Прве мушке, разред по разред. Директор је тражио да Вујић, као аполитичан, дакле, непристрасан, поставља питања. Тако је и било. Постављао је сваком ђачку такво питање да му је њиме предлагао спасоносни одговор.

»Је ли да ниси био на представи Рабагас?« – Ако би неки ђак, и поред таквог питања, тврдоглаво одговорио да је био, професор Вујић му је давао поправно питање: уверен да дављеник може и са сламком испливати, наравно ако му је сламка у одсудном тренутку при руци: »Али ти ниси учествовао у демонстрацији, јели да је тако?«

И ђацима се, углавном, сем неких школских затвора, ништа није десило. Десило се директору Светозару Милосављевићу, за кога је лист »Видело« писао да је ђацима давао и новац за улазницу, преместио га је преводилац Рабагаса. Доктор Владан Ђорђевић је био повређен и у министарској и у преводилачкој сујети.

»Никада није било ђачка у Позоришту као на представи Рабагас, то сви добро знамо, а отишли су тамо да звижде данашњој Србији у којој се тај комад игра. Оскрнавили су и темеље споменика кнезу Мученику и оснивачу позоришта. Ја сам дошао ту, да нам се то више не догоди.« – тим речима се наставничком већу Прве мушке гимназије представио нови директор Ђуро Козарац: »Не смешкајте се колеге као да читате шаљиви лист »Ћосу«. Нема ни »Ћосе« више, уредник Владимир Милојевић је ухапшен због демонстрације.«

Професор Вујић се скоро при сваком сусрету са директором Козарцем, сећао овог његовог представљања. Додуше и директор Козарац је непрекидно показивао зашто је ту. Овај разред је у разним, али честим приликама, морао да брани од скоро сваког члана наставничког већа. Од свих професора било му је лакше да их брани, него ли од професора и директора Ђуре Козарца, који је делио и косу и браду на раздвајање и делио ђаке на добре, што ће рећи послушне и мирне и на пробисвете. Мада му ни са осталим професорима није ишло лако, да несташлуке својих ђака истера на чистац, био је срећан када то није морао да ради са директором Козарцем.

Професор Вујић је задржао поглед на чамцу у коме су се возили Јаков Продановић и Милорад Митровић. Продановић је нешто жучно објашњавао Митровићу. У оном заносу, својственом тим годинама. Сигурно, припрема још једног следбеника социјалног и политичког преображаја света, помислио је професор Вујић и присетио се како је морао баш тога Продановића да брани од љутње професора Владимира Карића, зато што му је на часу земљописа рекао да је и блато српска земља. Што на уму, то на друму. Професор Владимир Карић је ово примио на крај срца, био је уверен да се ово односи на његову књигу »Српска земља«.

Узео га је у заштиту и од пизме занетог професора националне историје Саве Антоновића, кога је, са-

мо наизглед ђачки безазлено, упитао: »Јесу ли само ти наши владари наша историја?«

На велику и потврдну зачуђеност професора Антоновића, Продановић је разложио питање:

»Професоре, шта су радили незнани Срби, под толиким знаним владарима?«

»Шта хоћеш тим безобразним питањем Продановићу.« – ускиптео је професор Антоновић.

»Ништа посебно професоре.« – Продановића је красила она врста мирноће која друге разјарује: »Хтео бих да нешто сазнам о Србима који су подигли те наше дивне манастире, чијих је руку дело та монументалност, који су из мајдана вадили каменове за Сопотане... Хтео бих да нам нешто кажете и о Србима који су припремили Косовску вечеру, који су на њој служили...« – и Продановић није завршио ни питање, ни на часу, избачен је и записан.

Историјски неспоразуми Јакова Продановића са професорима ових предмета, били су редовити. Понављали су се закономерно. Најжешћи неспоразум је био са професором опште историје Милошем Зечевићем на кога су сви ђаци били кивни што им је заменио толико ваљаног професора Ивана Ђају. Два омиљена професора Прве мушке гимназије Иван Ђаја и Андрија Николић, били су оптужени као радикали због познате Тимочке буне и уочи Митровдана 1883. године, оковани и спроведени у Зајечар, пред преки суд. Иако су ослобођени као невини, није им дозвољено да се врате у школу. Зато је професор Милош Зечевић трпео ђачку осуду, као да су му замерали што није и он окиван и

отпуштен. Био је неповољан и раздражив на све што му ђаци кажу, а што није био тачан одговор на постављено питање. Професор Зечевић је записао Јакова Продановића и тражио казну, јер му је без-заштито рекао да историја није колекција датума испуњена догађајима. Професор Зечевић није питао Продановића шта је онда за њега историја, питао га је он, професор Коста Вујић.

»Историја је тежња повлашћених за што већом влашћу над обезвлашћеним и обесправљеним.« – Продановић није имао намере да се извини професору Зечевићу, како му је то предлагао: »Још је ђачка генерација Богдана Поповића, Павловог брата, доказала шта има у »Општој историји« професора Зечевића, што мора обарати његов ауторитет, нама је смешно и недопуштено да он династију Густава Вазе назива »Васићима«, да наслов Гетеове драме »Фауст« преводи као »Песница«.

»Извини, Продановићу, морам те казнити, тако се не говори о професорима, није ред.« – рекао му је, тако двосмислено, да ни њему није било јасно да ли то значи »извини, што те морам казнити« или »извини, брајко, али тако се не разговара са професорима.«

Професор Коста Вујић је скоро увек бивао између две палубе, професорске и ђачке. Морао је да смирује професоре и да покаже толико разложности којом ће у њиховим очима умањити оно што су им његови ђаци учинили. Морао је, опет, с друге стране умиривати ђачке и научити их да буду свесни своје грешке, тако да више не учине оно што су учинили. Цео живот се кло-

нио политике, а није био свестан да се његово разредно старешинство овој генерацији ђака претворило у велико дипломатисање.

Са Јаковом Продановићем није умео ни да разговара.

»Продановићу, молим, још цео свет хоћеш да промениш?«

»Спремам се, господине професоре Вујићу, спремам се.«

»И неуспех ће бити нешто велико, после покушаја.« – скоро га је подржао: »Молим, ја грешим?«

»Мислите ли, господине професоре, да је свет толико непромењив? Говорите као неко ко је то искусио, господине професоре Вујићу?« – проницљиви Продановић скоро да је погодио у једну тајну, одавно зараслу рану, када је млади Коста Вујић 1848. заједно са Бранком Радичевићем, радио на једном тајном циљу за промену света, због кога је Бранко и долазио у Земун и Београд. Бранко је тајну свог циља понео у гроб, а професор Коста Вујић покопао је у себи.

Одустао је професор Вујић да са Продановићем води разговоре који одавно нису његови. Само га је казна произвео у вечитог редара.

Док је професор Коста Вујић размишљао како то, са којим даром, ђак Јаков Продановић уме да пронађе, скоро сваком професору питање или одговор којим ће навући професорски гнев на себе, сам Продановић је, равномерно веслајући, распредао Милораду Митровићу о филозофским погледима професора латинског језика Мите Живковића, који је у професорским круго-

вима важио за значајног књижевника, коме није могао да опрости држање приликом укидања ђачке дружине »Нада«, којој је он, Продановић, био последњи секретар.

»Чуј, Мићо, јеси ли читао нове приче професора Мите Живковића? Кладим се да ниси.«

»Нисам, још. Јесам ли много пропустио? Старе ми се не свиђају.« – Митровић је гледао напред, у правцу чамца на коме се, напред, шепурио један од најлепших амрела.

»И нове су му старе. И нећеш их ни прочитати. Оно што је Фихте рекао, што нам професор Живковић тако често понавља: »На моје делање треба да се односи све моје мишљење«, то је у свим причама испоштвано, као што мишљење није богзна, то се и за дело не може рећи да је боље! Предаје нам мртви језик и пише мртву литературу!« – Јаша Продановић је бивао све говорљивији а Митровић га је слушао све загледа нији, не толико у амрел, колико у девојку под амрелом: »Има право Васо Пелагић када каже да, као што су људски пугови различити, различити су и начини филозофирања. Па једни начини воде у царство стварног друштвеног препорођаја и бољитка, а други крајче у научну и ненаучну измотацију и заврзламу. Док ова земља, сваким даном све више, пропада због чиновника, јер све што народ уради, то чиновници поједу, наш професор Мита Живковић пише приче заврзламе. А када нам је до заслепљености одани чиновник, наш професор и директор Ђуро Козарац укидао ђачку дружину »Нада«, јер смо опасни по постојеће чиновничко стање, професор Мита Живковић није ни речи рекао. Допустио је да Михаило Петровић буде кажњен за оно

што је дебатовао о Золиној »Нани«. Није му пало на памет да каже како смо у праву, није ни помислио да нас узме у заштиту. Предаје књижевност и ваљало је да штити бар Золу... Има Васо Пелагић свуда право, само га нико у томе не слуша. Он би требало да буде професор новим нараштајима, а не Мита Живковић. Ето, колико је само Васо у праву у оном предлогу да се за право народа, у интересу штедње и народне привреде, донесе стални закон по коме се забрањује, по свим канцеларијама и салонима, други намештај сем намештаја израђеног од голе јеловине, храстовине, буквине и другог отачественог дрвета. Шта кажеш?«

»Тако је.« – одобравао је Митровић пиљећи у истом правцу. Очи су му светлוצале, нешто од сунца, нешто од воде, а нешто и од оног у шта је гледао.

»У праву је, па ништа. Погледајмо наше канцеларије и салоне, све су тамо канабета и наслоњаче. А ту треба рада, а не готованског комотизовања по наслоњачама, канабетима и меким столицама. Погледај само канцеларију директора Козарца и одмах ћеш видети који је он велики чиновник. Само му глава вири из наслоњаче. Слушаш ли ти мене?«

Милорад Митровић га, руку на његово узнемирено срце, није слушао, али не зато што је био глув за политику. Док су се спуштали на Саву, он је и почео овај разговор, који ће Продановић водити до вечери, ако се нешто посебно не деси што ће му усмерити мисли у другом правцу. Почео га је питањем: »Јашо, јеси ли прочитао вест да ће се идуће године у Берлину одржати конгрес слепаца? Шта мислиш, хоће ли наше дипломате послати свога представника?« Јаша га је одмах окупио причом да ту поругу одмах пошаље нови-

нама. Потом га је окупио другим причама, али на исту политичку бану. Јаша је баш умео да се ражести на политичку тему и под утиском баш те жестине, у Митровићу се јављала жеља да пише политичке епиграме, које је објављивао у новосадском »Стармалом«, под псеудонимом, за чијом је тајном шифром трагао и сам министар унутрашњих дела Димитрије Маринковић, како му је брижно дојављивао сам уредник Абуказем – да се негде не излане. Министар Маринковић је у том циљу и наредио да се прегледа сва београдска пошта за Нови Сад, залуд, јер је Митровићеве епиграме Михаило Петровић слао из Земуна. Сада Митровић није слушао Продановића, јер су његове мисли следиле његов поглед у правцу раскошног амрела, од ђумрушке свиле, са дугим свиленим ресама и са рукуницом од резбарене слоноваче. Амрел је био такав, да би био достојан какве добре поругице на рачун моде и помодарства, да није био у рукама госпођице Мирјане Маринковић. Само му је то требало, да се загледа у ћерку министра Маринковића. Опаки псеудоним уз министрову кћерку. И Амор воли поругицу, досадна му је пушта романтика, мислио је Митровић, »Несташко млад« – како би за Љеља, словенског Амора, рекао Војислав Илић чије је песме знао наизуст.

»Слушаш ли ме?«

»Само настави, никад те овако нисам слушао.«

»Господине Вујићу, зар није пријатан дан?« – купалиштем се, као колац прав, као да се побада с места на место, шетао царински службеник Миодраг Каљевић, закопчан до грла.

»Господине Каљевићу, зар Вам није вруће?« питао је професор Вујић.

»Нимало, господине Вујићу. Било би ми вруће да сам у реци.« – Каљевић је лети шетао купалиштем и гледао купаче, а кад се он купао, у сред зиме, тада би скоро сви ови, које он сада гледа, дошли на залеђено купалиште да њега гледају.

Миодраг Каљевић је био вољан да поприча са професором Вујићем. Међутим, стигли су »ни по бабу, ни по стричевима« Бранислав Рајић и Василије Симић и професору Вујићу више није било до разговора, већ до трешања и до зврцања коштицама. Трешње му је донео само »ни по бабу« Бранислав, док је »ни по стричевима« Василије теглио један велики, али лепо обликован камен, али то професор није од трешања ни приметио: »Воће треба јести после ручка, да би ручак господски прошао кроз тебе.« – промрмљао је и латио се трешања.

Професор Вујић скоро да није ни приметио како су Бранислав и Василије, придружили су им се Стеван Петковић и Таса Кузмановић, недалеко од њега направили бану и започели бацање камена с рамена. У ствари видео их је крајичком ока, али као и увек њима није посветио неку посебнију пажњу.

Камен је добро легао на руку и летео све даље, на гласну радост његових бацача. И када га је Василије Симић хитнуо најдаље, камен је треснуо, утонувши у песак пред зачитаног Јована Цвијића.

»Чувај!« – крикнуо је Василије, као да му је и грло кренуло за каменом, истовремено одахнувши, срећан што камен није бацио још даље.

Да није било овог реског узвика, Цвијић, вероватно, не би ни приметио камен. Прво га је погледао тек онако, а затим се сагао над њим и почео да га разгледа са посебним занимањем.

»Откуда вам овај камен.« – питао је Цвијић.

Професор Вујић је обратио пажњу на бацаче који су се скупили око Јована Цвијића нагињући се и сами над каменом, вољни да примете оно што је њихов друг већ приметио, али то из прве ни сад нису видели!

»Ја сам га донео са Косанчићевог венца. Добро лежи и на руци и на рамену.« – брундао је Василије уверен да ће за нешто бити крив, без разлога.

»Јако вас није срамота? Бацате се археолошким благом.« – Јован Цвијић је пажљиво дигао камен: »Ово је део неког римског фриза. Ево, како је, између осталог Сингидунум уништен: каменом с рамена, баца се камен по камен и развалине нестају...«

»Јоване, пусти нас, шта ти је.« – смиривао га је Таса Кузмановић.

»Вама је до игре, а то је историја.«

»Шта ти је, одједном?« – чудило се Бранислав: »Читај, човече, заборавио си се.«

Професор Вујић их је гледао, тако су му шарени као калеидоскоп и сваки поглед на друго лице, на другу групу, био је као мањи или мало већи окрет калеидоскопа. Имао је и пре необичних генерација, али, или време пречишћава успомене, или их заборавом

превејава... Да ли је то зато што му је ова генерација у памћењу најсвежија, или су они најнеобичнији ђаци у његовом професорском веку. Било је и једног и другог. Професор Вујић је био такав човек да је немиле успомене, ако не заборављао, оно их потискивао у задњи ред успомена, одакле је просијавало само оно што је у њима било светло.

»Пронашао сам.« – Викао је Михаило Петровић као да нешто избацује из реке на обалу Павлу Поповићу: »Пронашао сам зашто се паралелне линије секу у бесконачности. Како су линије тачке које се крећу, ја то заснивам на претпоставци да ће те тачке, ипак једном изгубити стрпљење да и даље иду једна поред друге.«

»Нарочито, ако су то тачке различитих полова.« – смејао се Павле Поповић: »Једна тачка и један тачкац!«

»Знам како ћемо доћи и до одговора на питање које те увек на Сави мучи. Где се Доситеј Обрадовић, идући устаницима у Србију, отиснуо од земунске обале и где се тачно искрцао на београдској обали.« – Петровић и Поповић су, у свој нераздвојности имали и свој хумор:

»Питаћу једног старог сома.«

Михаило Петровић је загњурио и под водом остао толико дуго да забрине професора Вујића. Изронио је десетак метара даље.

»Сом кога сам срео на дну нема смисла за књижевност. Питаћу даље. Знам да само тиме можеш допунити предавања Андре Николића о Доситеју. Зами-

шљам те како једног дана, као професор, стајеш пред
ђаке и држиш предавање о Доситејевом преласку у
Србију, а они зинули...«

Професор Вујић се питао које ли ће им улоге у
животу доделити судбина. Сад су заједно, а с јесени ће
већ студирати друго. На Великој школи ће се још ви-
ђати. После Велике школе, сваки ће на своју страну. Са-
стајаће се с времена на време и обавештавати један о
другом, претресаће заједничке успомене, али све ређе.
Тргао се од ових мисли.

»Јесам за пензију,« – промрмљао је сам себи:
»пред њима је живот, а ја се над њима сажалио.«

»Овде се све чини да се сузбије памет, уместо да
се сузбија сиромаштво.« – ништа се непредвиђено није
десило, што би Продановића одвело од политичке те-
ме: »У Србији је доста оних који на питање шта су ру-
чали, одговарају – ништа! А на питање шта су вечера-
ли – оно што је остало од ручка«.

Два чамца су ишла према обали један поред
другог.

»Живот не допушта празно идеалисање.« – на-
стављао је или почињао Продановић.

»Ммм.« – мрмљао је Митровић загладан у госпо-
ђицу Мирјану, која је оборила поглед на његов лик у
бистрој савској води.

»Живот није идеалистичан роман. Је ли се сла-
жеш?«

»Са чим?«

»Да живот није идеалистичан роман.«

»Имаш право. Живот може бити песма.«

»Каква песма?«

»Чуј, хвала ти за идеју.«

»Какву песму? Да те чујем, Мићо!«

»У том часу, озго с двора
Шкрипне крило од прозора.

И девојка, анђ'о прави,
Плашљиво се с двора јави.

»Љубиш ли ме још и сада.«
Он је пита блед од јада.

А девојка стидом руди,
И баца му цвет са груди.

Сад и опет мир се врне,
И тамнина ноћи црне;

А за овим славуј поје
Најнежније песме своје.«

»Мића је добио сунчаницу.« – рекао је Јаша Па-
влу, који му је помагао да вежу чамац:

»Чуо си га како рецитује.«

»Не брини, извор тоpline је друге природе. То
сунце које је њега упекло много је ближе.«

»Значи, вечерас.« – Митровић се сашаптавао са
Петровићем: »Мико, кренућемо се у завечерје преко
башта.«

»Ја више нећу да идем са вама у башту Илићевих, па ма ко био на њиховом доксату.« – рекао је Павле.

»Идете у башту Илићевих, а мени ни реч, вајни јарани.« – љутио се Јаша Продановић.

»Човек је песник, а ми му правимо друштво.« – Михаило је тапшао по рамену Милорада.

»Мико, стварно вас позивају на доксат Илићевих?« Јаков није могао да верује. Књижевне седељке на доксату песника Јована и синова му Војислава и Драгутина, окупљале су највиђеније Београђане.

»Ми се сами позовемо!« – смејао се Михаило: »На трешњу изнад доксата.«

»Ја више нећу да идем.« – потврђивао је Павле своје одустајање: »Прошли пут Мића нам рече како је сазнао да ће Војислав да чита песме, а кад оно тамо, Бранислав Нушић је прочитао целу драму.«

»Била је комедија, »Сумњиво лице«, одлична комедија.« – исправио га је Михаило.

»То што је била комедија, било је још горе. Ми на трешњи нисмо смели ни да дишемо, а камо ли да се смејемо...«

»Нису смели ни да зврцају коштицама.« – рекао је професор Коста Вујић, онако за себе, повлачећи се са трешњама, неопазиве у високу и густу савску трску, изниклу из мочварног, а сада сувог и испуцалог тла, с мишљу да су природни услови изузетно достојни услови за потребу нужде, ако нису настањени.

ПРОФЕСОР СЕ ВУЈИЋ СЕЛИ

Сваког понедељка, са првим циљем, на самом почетку јутарње шетње, професор Коста Вујић залазио је у Илкића берберницу, да се подшиша и да му среде бакенбарде. Милета Илкић, власник берберске радње, са посебном пажњом је подшишивао ову необичну муштерију, јер се радило о милиметрима, шкљоцајући маказама више упразно него ли са секом. Приликом подшишивања стотинама пута би обишао професорову главу, на коју би сваки час стављао шешир да би проверио како ће с њим подшишани професор Вујић изгледати на улицама Београда.

»Чујем да сте већ добили споменик, господине Вујићу?« – питао је Милета Илкић са берберском радозналешћу, уствари, показивао је да све зна, али је хтео професорову причу: »Кад пре, није се ни недеља саставила од суђења?«

»Имао је он још колико за суђење нови споменик готов, али без икаква уписа, за сваки случај, ако на суду не прође стари. Ја мислим да је он и веровао да неће проћи, али је хтео да проба. Није он лош човек, молим! Дobar је то мајстор, али је брљив хоће да одређује век у коме ко треба да умре. Ово га је научило памети, молим.« – професор Вујић је отварао уста, не померајући главу, наглашавајући сваку реч подједнако.

»Шта ће бити са старим спомеником?« – штрицкао је Илкић.

»Неће штетовати, само ће имати нешто више посла, срезаће му лице за дубину уписа и продати другом, који неће ни знати да је реч о преправци, а кад не знаш, онда ти је свеједно, молим!«

»Знао сам да сте га добили, а и на Вама се види, господине Вујићу.« – Илкић није рекао како се то на професору види, већ је своје речи оставио недоречене, за нагађање.

»Ући ћемо ми заједно у XX век, господине Илкићу, споменик и ја, усправан поред њега.« – професор је одговарао на једну значењску могућност брициних речи.

»Нисам тако мислио, господине Вујићу.« – правдао се брица Илкић, више реда ради.

»Ја вам говорим шта ја мислим.« – рекао је професор, не остављајући ништа недоречено, не скривајући ни задовољство што је скинуо с врата и ту велику бригу са својим будућим спомеником, но инат спрам оних који то зачуђено гледају. Као да је то за чуђење, налазио је, јер ако иза човека остаје камен није ли природно да се сам постара за тај камен, ако се у животу није постарао да има некога ко би се постарао за тај камен.

Професор Вујић је из Илкића бербернице изашао са шеширом у рукама, тако га није морао скидати, док је испред њега прозврјао фијакер који су вукли коњи господина министра Маринковића, у којем је, као и обично, седела госпођа министарка, али без госпођице Маринковић.

»Зар касним?« – синило је професору кроз главу, мора да је госпођа Маринковић већ испратила госпођицу Маринковић на часове у Вишу женску школу. Уосталом, ово и није пут ка Вишој женској школи, већ ка Капетан Мишином здању. Професор се машио сата, његово професорско време није се нимало слагало са министарским временом. Очито десило се нешто што је померило министаркин пут, а и фијакер је, јутрос, јурио, без оног равномерног и достојанственог министарског каса.

Ни сам не знајући зашто и професор Вујић одушта од своје уходане шетње спрам београдских кафана и запути се, за фијакером, ка Капетан Мишином здању, ка Првој мушкој гимназији. Успут га је протрчао задувани и узбуњени Милорад Митровић.

»Одакле идеш, Митровићу?« – питао га је одговарајући му на поздрав.

»Од баштованциница, господине професоре.« – промуцао је: »Од долапа, господине професоре.«

»Што си тако задихан, шта те узбунило, молим? Да се долап, песниче, није почео да окреће унатрашке.«

»Не знам, можда.«

Министарски фијакер је стајао, док су коњи нервозно фрктали и чепали у месту, тресући главама, пред првим вратима Капетан Мишиног здања.

»Ако је министарски и кочијаш је бахат.« – гунђао је професор Вујић обишавши фијакер како би ушао на друга врата и у дворишту се срео поново са госпођом Маринковић. Ишла је из дворишног дела

здања који је припадао Првој мушкој гимназији. Хода-ла је надмено и љутито, отресајући главом и није ни приметила професора Вујића који је још једном поздравио скидањем свог шешира, оним широким гестом.

»Досад су нам министри чинили част, сад почеле и госпође министарке, господине директоре.« – рекао је уз поздрав професор Коста Вујић директору Прве мушке гимназије Ђуру Козарцу који је до излаза из гимназије испратио изненадну гошћу: »Је ли дошла да тражи да уписујемо и девојке? Да постанемо прва мешовита гимназија?«

»Господине колега, будите љубазни, па свратите у моју канцеларију.« – директор Ђуро Козарац, не само да је био врло изненађен овом очито ненајављеном и нимало угодном посетом, него је био и видно незадовољан, премда се који минут пре, пред важном посетиљком топио од слаткоречија. Сада ће своје незадовољство и показати према оном ко га је и заслужио: »Господине колега, питао сам се докле ће нас они ваши одвести и надао се да ће нас напустити без већег скандала. Била је то пуста нада. Они су нас одвели под прозоре министра унутрашњих послова.«

Директор Ђуро Козарац је уз степенице измакао професору Кости Вујићу, коме су оне показивале да је време за пензију, да би га сачекао испред широм отворених врата своје канцелање. Тешко пратећи жустар ход директора Ђура Козарца, професор Коста Вујић

му се и дивиио, колико да заборави напор брзог пењања. Засигурно он је импозантна личност, крупног ста-са и војничког држања, носи овећу, лепо раздељену и неговану браду, увек тврди полуцилиндер на глави, а сваком свом ђаку, па и оном најмањем из првог разреда скида у име отпоздрава дубоко свој шешир. Његова појава мами питање: како онако крут хода, а да се не укочи? Сигурно ће га сви ђаци најбоље запамтити, он је оличење целокупног живота и рада Прве мушке гимназије. Руководи наставом, а и сам предаје, кад треба некога заменити, он замењује, само да се није-дан час не изгуби. Води надзор, са подједнаком стро-гошћу, и над професорима и над ђацима. Прописује поредак, даје ретке похвале и награде, изриче честе ка-зне. Обавештен је о сваком, ма и најситнијем догађају, који за њега није ни ситан, а камоли најситнији. У очи-ма свих, он је нека врста диктатора, под чијим се под-стреком целокупни живот развијао и кретао правилно трасираним путевима, без нереда и трзавица, као по гвозденим законима војне обуке. Треба снаге да се бу-де такав. Колико ли је све то долазило од његовог ра-нијег посла? Био је високи католички фратар у Далма-цији. Професор Вујић му се највише дивиио што је, као умни католички поп, за љубав мале, дежмекасте и округле госпође Еме, збацио са себе мантију, оженио се својом љубави и прешао у Србију да професује. Ђу-ро Козарац је био онакав, какав професор Вујић ника-да није могао бити.

»Господине колега, ја сам, од свог доласка, од Рабагаса, претпостављао да до овога може доћи.« – за-

творивши врата, пошто га је пропустио унутра, директор Козарац није дозволио професору Вујићу ни да се издува од пењања уз степенице, уз које се он, иначе обично пење са књигом у рукама и коју чита само на окретишту: »Госпођа господина министра Маринковића се жалила на ваше ђаке, Милорада Митровића и Михаила Петровића. Они су ноћас, господине колега, ноћас, узнемиравали фамилију Маринковић. Галамили су под прозорима и певали, господине колега. Певали!«

»Певали?« дошао је до даха професор Вујић.

»Да! Дрско су певали. Ту ствар испитајте и изгреднике казните. Мора се чувати углед који ужива Прва мушка гимназија.« – директор је на исти начин отпустио професора Вујића кроз широм отворена врата и та ширина отворених врата била је једина ширина коју је у овој школи свима стављао на располагање: »Чекам вас сутра, господине колега.«

По начину на који је закорачио у разред и како је бацио шешир преко разреда, матуранти су знали да је професор Коста Вујић љут, боље рећи бесан и да га ваља нечим некако одобривољити.

»Не покушавајте ништа.« – професор је предосетио њихове намере: »Господо, морамо да претресемо један немили догађај. Један изгред који је из основа пољуљао углед Прве мушке гимназије. Шта ви мислите да ја немам других проблема? Преварили сте се господо, ако сте тако мислили. Имам ја ових дана пун шешир, пун шешир, проблема.«

»Нисмо тако мислили!« – јавио се Павле Поповић, припреман да понесе тешки терет одобривољавања.

»Нисте ви уопште мислили! Молим, ја грешим? Да сте мислили, не би до овог дошло!«

»Дошло је до матуре, кад досад нисмо мислили, да положимо испит зрелости, па после, коме се мисли нека мисли.« – покушао је упадицом Павле.

»Петровићу и Митровићу, излазите, шта чекате.« – професор се није ловио на Павлове упадице:

»Шта сте радили ноћас у ситне сате?«

»Па.« – Милорад је погледао у Михаила.

»Ништа.« – рекао је мимо Михаило, па је, гледајући професора у очи, још допунио одговор: »Ништа што би се тицало угледа Прве мушке гимназије. Ако ви знате, господине професоре, да смо нешто тако земљотресно радили, реците нам, да и ми знамо...«

»Ми смо гладни знања.« – није се предавао Павле.

»Шта? Хоћете да вам ја кажем?« – зграњавао се професор: »Од Михаила би човек и могао све да очекује, али ко би се томе надао од тебе Митровићу! Жалила се госпођа министра унутрашњих послова Маринковића.«

»Нисмо радили ништа ружно, господине професоре.« – рекао је смерно Милорад.

»Како ништа ружно, а галама?« – ко вас не зна скупо би вас платио провлачило се професору кроз памет.

»Ми нисмо галамили, господине.« – одрицао је Митровић.

»Певали смо серенаду, господине професоре.« – појаснио је Михаило: »Ако је серенада галама, онда смо чинили то што ви кажете.«

»Коме сте певали? Кома? Министру унутрашњих дела?« – саблажњавао се професор.

»Не, господине.« – рекао је Митровић.

»Нисмо ми Јаков Продановић.« – казао је Михаило.

»Пустите ви мене.« – устао је Јаков: »За мене треба бити ја.«

»Они нису Јаков Продановић« – настављао је Павле: »Нашем другу Јакову Продановићу би најбоље легло матурско питање: да ли је министар Јован Ристић лопов по рођењу или по образовању?«

»Поповићу умукни, навућићеш ми жандаре у разред.« – плануо је професор: »Коме сте певали? Хоћу истину на сунце?«

»Певали смо госпођици Мирјани Маринковић, кћери господина министра унутрашњих послова, ученици Више женске школе.« – истресао је Михаило.

»Тачно, молим.« – професору Вујићу се ово чинило логичним: »Како сам претпостављао љубав! Ко је тај који пати од среће? Митровић, молим?«

»Како нисте помислили да сам ја?« – качио се Михаило.

»Ти ћеш, Петровићу, остати вечити нежења да би доскочио попу. Значи, Митровићу, онај долап ће остати да црни, трули и да чека другог песника, тебе је ухватила тзв. љубав, осећање које пуни срце, а празни главу.«

Милорад Митровић се заруменео.

»Немојте, господине професоре Вујићу, а љубав, волели сте и ви...« – Павле Поповић је видео прилику.

»Није да нисам, све мангуп, до мангупа.«

»Могла би Вам се још десити која љубав.« – Павле Поповић је ишао даље: »Знате оно што је рекао Вук Караџић, кад су га питали које жене најволи и зашто, рекао је да најволи младе удовице које су као добар купус са сланином... Ви знате шта је добар купус.«

»Пусти то. Љубав је као супа, прве кашике су сувише вреле, а последње сувише хладне.« – професор Вујић је схватио куда га вуку: »Да се не удаљавамо од немилог догађаја. Реци ми све по реду како је било Митровићу, хајде?«

»Било је благо вече, небо као од модрог сомота, лишће шапће у поветарцу. Продевали смо се Мика и ја кроз баште, игленили смо кроз ограде, клонећи се капија и шкрипе, док нисмо дошли под прозор госпођице Мирјане. Било је исто, као кад сте некада Ви и Бранко Радичевић певали девојкама серенаде.« – Милорад Митровић му се увлачио под кожу, претурао му по успоменама, нашао му је жице и пребирао их:

»Прикрадете се и запевате ону Бранкову »Дође момче црна ока, на коњићу лака скока, ој...«

»Баш тако је било, настави, Митровићу.« – у професору Кости Вујићу су забрујале старе струне.

»Прозор се отвори и девојка баци ружу, а онда њена мајка баци саксију на вас.«

»Како, молим? Испаде да сам вас ја дрскости учио.« – тргао се професор Вујић: »Јесте певали смо, и ја сам причао да смо певали. Али нам није ни на памет падало да певамо министарским ћеркама. Могао је господин министар и жандарме на вас да напујда. Ко зна

шта сте ви тамо певали? На место! Ко зна шта сте певали? Молим!«

»Певали смо једну Мићину песму.« – Михаило Петровић је извадио виолину из скамије: »Наш негдашњи професор Андра Николић налази да она има велику књижевну вредност. Хоћете да чујете?«

Професор Коста Вујић је био неодлучан:

»Кад ја дохватим то гудало, па вас испердашим, господо, ово је час немачког језика.«

Михаило се није обзирао на претњу, превлачио је гудалом преко жица: »Па, ви сте господине професоре сами рекли, ко зна шта смо тамо певали, ваља проверити ствар која из темеља руши углед наше гимназије. Како хоћете ми смо ионако синоћ своје одгудели.«

Разред се разгаламио убеђујући професора да провери, јер, хоће и они да провере. Професор се нећкао, да би попустио.

»Добро, чекај мало, само тихо, на уво.« – пристао је и још им дао интонацију: »Три, четири.«

Гледајући како се професор Вујић шаком кружно глади по стомаку, трудећи се да прикрије колико ужива, Милорад Митровић и Михаило Петровић су певали:

»У мајке је ћерка била,
Ко дан лепа, ко цвет чедна,
Па заволе једно момче,
Била једном ружа једна...

Ал то момче лептир беше,
И њу презре, срца ледна,

Другој моми руку даде,
Била једном ружа једна...

У цркву се свати крећу,
Разлеже се песма медна,
А на цркви звоно јеца:
Била једном ружа једна...«

»Лепо, богами.« – професор Вујић је најзад дошао до речи: »То су, то су, ипак, демонстрације.«

»Како демонстрације?« – чудило се Михаило:

»Чули сте, само што нисмо клицали живела љубав?«

»Нека вам Јаков Продановић лепо исприповеда о томе шта су демонстрације и да то може бити опако клицање љубави под прозорима министра унутрашњи дела « – рекао је професор Вујић, на шта је Продановић сместа устао, али му није дозволио да дође до речи: »После часа, Продановићу... Господин директор и професор Козарац захтева да вас најстроже казним. Па, сад, шта да вам радим?«

Настао је тајац у разреду, за који ни Павле Поповић није имао упадице, јер казна је на самом крају мајтурске године за сва сведочанства непоправљива.

»Казните нас.«

»Молим, Петровићу?«

»Казните нас, ми Вам нећемо замерити, а професор Ђуро Козарац хоће.« – Михаило је гледао професора у очи.

»Нека остане све до сутра ујутру, идуће јутро је паметније од овог јутра.« – професор Вујић је узео дневник и шешир.

»Професоре, није још звонило.« – рекао је Јован Цвијић.

»У пола четири будите сви у мојој авлији.« – професор се није дао оставити.

Професор Коста Вујић је за сеобу унајмљивао троја кола и фијакер. Матуранти су већ пунили други шпедитер. У мноштву ствари на првим колима најучљивије су биле две: копија античке статуе одевена у професоров иберцигер и велики чивилук, начичкан професоровим шеширима. Ђаци су износили књиге у веш корпама. Милорад Митровић није одолео да разгледа књиге, бар оне корпе, које претходних година и претходних сеоба није стигао да разгледа, била је то Гетеова корпа. Раскрилио је књигу и загледао се.

»Шта је било, Митровићу?« – питао је професор Вујић.

»Eine Sammlug von Anekdoten und Maximen ist für den Weltmann der grösste Schatz, wenn er die ersten an schicklichen Orten ins Gespräch einzustreuen, der letzten im treffenden Falle sich zu erinnern weiss.« – читао је Милорад Митровић, који је и умео да буде ђак кад треба, онако по вољи професора.

»Преведи Митровићу, за ове мангупе.« – рекао је професор Вујић не скривајући задовољство Митровићем.

»Збирка анегдота и максима за светског човека је највеће благо, ако оне прве уме на правом месту уба-

цити у разговор и ако му ове друге у прави час падну на памет.« – Милорад Митровић је превео у даху.

»Да није моја књига. Митровићу, помислио бих да си целе године бирао место где ћеш је преда мном раскрилити.« – признао је професор Вујић своје ђаку, али се више није обраћао само Митровићу, већ целом разреду: »Ваше школовање је збирка анегдота, госпо-до. Молим, ја не грешим. Остварили сте богату збирку анегдота. Даље је пред вама живот у коме морате остварити максиме, створити дела из којих ћете их извући, захваљујући којима ће и анегдоте бити запамћене. Морате постати значајни људи да би анегдоте о вама имале значаја. Молим, ја опет не грешим и генијалне анегдоте о безначајним људима постале су безначајне.«

Милорад Митровић је могао да мирно настави са разлиставањем Гетеа, док се професор Вујић морао вратити својој сеоби и распореду ђака који су пословали. Одредио је четворицу, најјачих ђака, који ће изнети високи, велики и, према њему, пространи, гвоздени кревет. Кревет је имао мадрац, али он се сигурно није могао нимало растезати од цигле која се указала пажљиво сложена испод њега.

»Држи је под креветом да се на њу што боље навикне!« – дошаптавали су се Михаило и Павле.

»Мора да имате раван, спартански сан.« – приметио је Милутин Драгутиновић.

»Молим, сада ћемо износити циглу. Са циглама, молићу, пажљиво. Направите ланац, тако, а сада комад по комад, из руке у руку. Само пажљиво, тако, па редом.« – професор Вујић је ишао уз прву циглу, која је ишла од руке до руке.

»Опет цигла.« – рекао је Драгомир Јанковић.

»Опет апатинска цигла, Јанковићу.« – исправио га је професор Вујић.

»Опет апатинска цигла, коју је селила још генерација мога брата Богдана.« – огласио се Павле Поповић.

»Слаба ћеш ми ти бити опозиција Јанковићу, мораш познавати чињенице.« – професор Вујић је настаљвао оно што је наумио да каже Јанковићу.

»На време се определи за владу. Влади не требају чињенице, њој је довољна власт.« – рекао је Јаша Продановић, положивши прву циглу на кола.

»Апатинска цигла је најбоља цигла, Јанковићу, у овом крају света.« – професор Вујић се латио цигле и Драгомира Јанковића и није их испуштао: »Селите ме толике године и нисте могли, бар, то да научите. Требаће и вама једном оваква цигла, када за то дође време. Молим, ја вам то не замерам, јер сте још далеко од тога времена. Али кад вам дође време, сетићете се мене и апатинске цигле. То је тврда цигла, веома је отпорна у зиду, не пије много воду и не пропушта је, кад се са апатинском циглом и по озиди гробница...«

»Не бојте се реуме у гробу, али ни других врста костобоља.« – остао је жив Михаило Петровић, праћен згледањем осталих ђака у коме се видела неумесност ове упадице.

»Петровићу, у ћошак!« – разбеснео се професор.

Професор Коста Вујић је и купио ову циглу, још пре десетак година, за гробницу, отад се с њом стално селио и она му је при сеобама била највећа брига.

Пред сваку сеобу, поручивао је из Апатина да му пошаљу, поштом, десет цигли, добро ушшуканих, да би надокнадио број разбијених.

Ваљда, као да прави инат тешком самачком животу, ма како га он ведро и јешно подносио, као да тера пизму самачком потуцању, професор Коста Вујић је све предузео да што боље и што удобније среди вечну кућу. Апатинска цигла је у том сређивању имала главно место. Не зна се како се и када професор Коста Вујић нахватао толиког страха од влаге. Није се толико бојао влаге у ваздуху, већ зидне и земне влаге. Веровао је да је његовог побратима из ђачких карловачких дана Бранка Радичевића у гроб одвукла земна и зидна влага. Ђацима је зидна влага била тајна, а за земну влагу су налазили примере у Бранковим стиховима. Сав свој страх од влаге, професор Вујић је узидовао у планове о вечној кући, то јест гробници. Мада је изабрао најсупље место у гробљу, колико да је веровао у апатинску циглу, коју је и под креветом држао да до употребе не пије влагу из ваздуха, желео је да се осигура и дебљином зида гробнице. Да би зид могао да се озиди што дебљим, и да не би био вечито стиснут, већ у својој познатој комоцији, професор Вујић је купио плац за три гроба, што је резултовало зловним и веома погрешним причама, по којима је он био овејан женомрзац који, ето, све чини, за сваку сигурност, како му се не би ни мртвом, какво женско чељаде приближило.

»Погледајте у калемегданске зидине, чему све оне не одолевају?« – говорио је професор Вујић најчешће у берберници Илкић, када би се, углавном намерно заподенуо разговор о апатинској цигли о њеним својствима и о трајности свега њом озиданог: »Ја веру-

јем да је то апатинска цигла, да је то било која друга цигла, Калемегдан би се истопио.«

Цигла је ишла од руке до руке и одједном је настао застој. Скоро сви су имали у руци по циглу.

»Шта је, Цвијићу, што си оставио ланац?« – питао је професор.

»Проучавам геолошки састав чувене циглус апатинус.« – рекао је озбиљно Цвијић: »Могу ли ову једну да разбијем, у научне сврхе?«

»Да разбијеш, таман посла! Настави ланац.«

»Понећете у ту Вашу гробницу господине професоре велики и неопростиви грех према науци.« – промумлао је, тобож увређен, Цвијић, што је увеселило остале.

Види се да га већ неколико година селе, све знају, пакују без грешке, овога пута нису разбили ниједну циглу. Професор Вујић је могао бити само задовољан. Сложили су је брзо и вешто. Ко ли ће га селити идуће године, кад буде у пензији? Могу се унајмити радници за сеобу, али код њих неће бити ове пажње, нарочито не према цигли, таквима је свака цигла иста и брига их за шта је спремљена. Ако му пензија буде тешко пала, најтеже ће му пасти приликом сеоба. Професор Коста Вујић је уздануо, као да је он, сам, баш тог тренутка подигао, па спустио пуна кола апатинске цигле.

»Господине професоре, не брините, селићемо вас ми. Договорили смо се да Вам помогнемо да што безбрижније испуните споменички и судски завет да дочекате двадесети век и да у њему поживите.« – осетио је Павле разлог уздаха.

»Све мангуп до мангупа, договорила се мангупарија да ме и у пензији не остави на миру, већ да ме, бар једном годишње, прописно насекира.« ... грдио их је себе ради: »Дошли смо до споменика. Њега први пут носите. Пажљиво с њиме, као...«

»По јајима.«

»Молим, Поповићу.«

»Као по лоју.«

»Таман посла. Лој је гори. Пажљиво и у фијакер, на седиште, споменик лево, а ја ћу десно. Упамтите, он лево, ја десно, како бих, успут могао напоље да скидам шешир.«

Споменик се пресијавао на поподневном сунцу. Ђаци су га носили усправно, онако како и треба да стоји, онако како ће и бити кад дође време да се пободе врх гроба. На њему је био уклесан и позлаћен напис: Коста Вујић, професор Прве мушке гимназије, умро 1... године.

Овај споменик подиже Коста Вујић себи за живота.«

Професор Коста Вујић је усео поред споменика:

»Јесмо ли шта заборавили?«

»Михаила Петровића у ћошку и Бранка Радичевића на зиду.«

»Иди, Митровићу, откачи их.«

Професор Коста Вујић није на зидовима својих самачких станова држао ни родитељских, ни својих слика. Није ту било ни иконе ни кандила.

Али је имао једну урамљену светињу. Увек је, ма где становао, на зиду изнад узглавља кревета, а поде-

сност зида за качење одређивала је место узглавља, стављао један барокни рам, где је под стаклом било једно писмо – песма Бранка Радичевића, Ова песма је, по мишљењу ђака Милутина К. Драгутиновића, сведочила да су негда Коста Вујић и Бранко били побратими:

»Побратиме Коста,
Ево теби пребелога стада,
Осамдесет има му комада,
Узми, побро, на сајам га гони,
Све распродај, ништа не поклони,
За овчицу сваку без разлике,
Ишти до две пребеле цванцике.
А кад десет за белце растуриш,
Ваља једну у свој тор да сјуриш,
А за малту (мито) где се дегод плати,
Све ће тебе побратим да врати.
Ој чудне књиге, шинула је гуја!
Чудна стада, надрео га вуја.
Сада блеји, сада опет лаје,
Шта је ово, амана ти, шта је?
Ништа брате, све сама чудила,
Ако оћеш, оно и лудила.«

У Бечу 18/6 Дек. 1847.
Бранко Радичевић, Ландштрассе,
Унгаргасе 442.

Милутину К. Драгутиновићу је још о понечему сведочила ова Бранкова песма. Он је у њој нашао доказ да је првих осамдесет Бранкових књига стигло у

Београд захваљујући професору Кости Вујићу и његовом побратимству с Бранком.

Сеобна поворка је кренула: прво кола са шеширима и гардеробом, потом кола са креветом и књигама, затим кола са апатинском циглом, уз која су ишли ђаци и, најзад, фијакер са професором Костом Вујићем и спомеником професору Кости Вујићу. Београђани су излазили на улице, мамио их је глас о овој чудесној сеоби, али и песма матураната:

»Београдом прича иде,
Ведро збиља што весели,
Сви излазе да је виде:
Професор се Вујић сели.

Та промена њему годи,
Он се сели јер то жели,
Ил' му газда не угоди:
Професор се Вујић сели.

Да се сели, то се шушка,
Као дете њега клели,
Традицију не пропушта:
Професор се Вујић сели.«

Професор Ђуро Козарац је остављао директорски утисак и са таквим нестрпљењем је сачекао професора Вујића.

»Дакле, господине Вујићу?«

»Ја сам их најстроже саслушао.«

»А казна? Господине колега, немојте ми само рећи оно, како предлагете да још једном размислимо, пре него што ништа не предузмемо.«

»Нећу Вам, господине директоре, то рећи, јер сте већ Ви рекли, али предлагем да размислимо.«

»Неће бити размишљања, колега Вујићу. Реците ми за које сте се казне одлучили.«

»Нећу их казнити, господине директоре.« – глас професора Вујића је одједном постао одлучнији од гласа директора Козараца: »Нема ту разлога за казне.«

»А изгред, а жалба госпође Маринковић«. – питао је директор Козарац, жељан да чује свој глас, уверен да не чује оно што чује.

»Ја знам, господине директоре да се ради о жалби госпође министарке, само то није био никакав изгред, него серенада.«

»Ја сам запрепашћен, господине колега.«

»И ја сам запрепашћен, господине директоре, колико госпођа министарка нема слуха и са којом храброшћу то још и показује. Они јесу били тамо, али нису певали ни господину министру, ни госпођи министарки, већ њиховој кћери. Госпођа Маринковић хоће и ћерку и мир. Не иде то обоје заједно. Ако господин Маринковић има портфељ, госпођица нема портфеља. И зато, господине директоре Козарац, нећу да их казним.«

»Како то да схватим, господине колега?« – жарио се директор Ђуро Козарац, »Моја упутства су, у поводу изгреда, била јасна.«

»Као одбијање, господине директоре Козарац, мислим да се то другачије и не може схватити.« – про-

фесор Вујић је изазивао судбину отпуштених професора.

»У том случају, поштовани господине колега, ја ћу морати да известим господина министра просвете и вера и тражити...«

»Хоћете рећи, господине Козарац, да ћете тражити од господина министра да ме по казни, уместо по реду пензионисхе. Ако је тако, боље ја да будем кажњен, а не они. Ја сам у одласку, они тек улазе у живот.«

»Заборавили сте на моје директорско право кажњавања. Ако га искористим...«

»Па их казните? А?« – разбеснео се професор Вујић: »Не бих Вам саветовао, господине директоре. Укор директора је превелика казна. И нећете их казнити, јер ће онда сва опозициона штампа писати о томе како госпођа министра унутрашњих дела кажњава сироте ђаке због серенаде.«

»Како се усуђујете, поштовани колега?« – зграњавао се директор Ђуро Козарац: »Па Ви сте, бар досад, важили за аполитичног човека.«

»Бити аполитичан, не значи бити лојалан, госпођама министаркама, које међу нама буди речено немају ни слуха.« – професор Вујић је ширио руке и уопште се ширио као да ће испунити директорову канцеларију: »Како се усуђујем? Нема више страха за кору професорског хлеба. У пензију ћу, било са орденом или по казни, а то ми је свеједно. У овом случају казна ће бити сјајнији орден!«

»Ја немам речи, поштовани колега. Како да имам речи. Имали смо један разред који је распустио њихов професор, је ли? И шта се десило? Најгоре! Уместо да

професор поново преваспита разред и спреми за живот, разред је то учинио са професором? То што се дешавало са тим разредом, то није образовање!»

»Зависи за чије поимање, господине директоре. За мене је образовање када ђаци све науче и забораве све што су научили, па оно што им остане, то је образовање.«

»То је којешта, такав Вам је разред. Сасвим испуштен!»

»Захваљујући том испуштеном разреду, господине, Ви ћете бити једини директор Прве мушке гимназије који ће поднети извештај министарству о генерацији матураната која има четрнаест одличних, а међу њима једног сјајног математичара, једног одличног природњака, једног убиственог логичара и једног великог песника.

»Хм!» – рекао је Козарац годило му је ово »једини директор«, али се није предавао: »Велики песник серенада.«

»То ће будућност показати.«

»Будућност не тражи песнике серенада, него песнике као што је у »Српчету« онај, не знам одакле ђак М.Ј.М. Његове патриотске песме је на просветном савету и министар похвалио«.

»М.Ј.М? Милорад Ј. Митровић! А Ви, господине директоре Козарац, бирајте, да ли ћете га наградити за »Српче« или ћете га казнити за серенаду. Ви имате да се одлучујете, а ја сам се одлучио. Ја сам им немачки предавао и овако и онако, али нешто ми говори, господине директоре, да ће се у будућности и о Вама и о мени знати само по томе што смо били њихови професо-

ри«. – професор Вујић је истресао што је имао на уму и напустио директорову канцеларију.

»Одлазите и ви, а јесте мангуп до мангупа.« – рекао је професор Вујић, ушавши у разред.

»Panta rei!» – казао је Цвијић. »Да, да, panta rei.« – поновио је професор Вујић.

»Види ти Панту.« – зачудио се Михаило Петровић.

»Петровићу у ћошак.«

»Зашто професоре?»

»Знаш ти добро да је то – све тече, али се правиш Панта!»

»Све тече, али је обала иста.« – Петровић је изашао.

»А на обали Панта!»

»Хајде и ти Поповићу у ћошак.«

»Панта нас чека у дворишту.« – упао је у разред задихани Љубомир Стојановић: »Панта Јовановић, дворски фотограф дошао је да нас слика. Директор Козарац је већ у дворишту«.

»Урадили смо као што сте поручили, господине професоре. Има да будете задовољни.« – професора Косту Вујића је на улазу у стан сачекао његов нови гизда Ивковић.

»Шта сам то поручио?» – питао је професор.

»Оно што сте послали, слику, господине професоре.«

»Слику?« – професор се никакве слике није могао присетити.

»Донела су двојица ђака, мало чудно, између себе.«

»Где је та слика?«

»На зиду, много личи на Вас.«

Професор је отворио врата и суочио се са својом карикатуром.

Зраке сунца су тако необично падале, да се професору Кости Вујићу учинило како му је онај са карикатуре намигнуо.

САДРЖАЈ

ШЕТАЛИШТЕ ПРОФЕСОРА КОСТЕ ВУЈИЋА.....	5
ПРВЕ МУШКЕ МАТУРАНТИ.....	12
СПОМЕНИК ПРОФЕСОРУ ВУЈИЋУ.....	35
ОПРАВДАЊА ЈОВАНА ЦВИЈИЋА.....	44
СТАМБЕНИ ПОГЛЕДИ ПРОФЕСОРА ВУЈИЋА.....	53
МАТУРАНТИ У НЕДЕЉУ.....	60
ПРОФЕСОР СЕ ВУЈИЋ СЕЛИ.....	87

Сви смо ми изашли из некаквог шињела. Само се, богати, овај Витезовић извукао из Шешира професора Косте Вујића.

Бранко Ћопић

Код Вујића нема забушанта,
Сад још једног има матуранта.

Душан Радовић

Велика је храброст уз београдска Три шешира
још један додати и успјети у томе.

Густав Крклец

Имали смо у српској књижевности Вечитог младожењу, сад смо добили и вечитог матуранта Милована Витезовића.

Слободан Новаковић

Играо сам професора Вујића у телевизијској драми Милована Витезовића. Било је то право задовољство, зато што сам као ђак имао једног занимљивог професора кога сам имитирао, који ми је, у ствари, био идол. Увек сам знао шта ће тај професор да учини. Кладио сам се са другарима кад ће да се почеше иза ува. Играјући професора Вујића, ја сам све време мислио на тог свог драгог професора, који се, сиромас, убио. Имао је неке своје бубице.

Павле Вујисић

БИБЛИОТЕКА
ХИТ
*
МИЛОВАН ВИТЕЗОВИЋ
ШЕШИР ПРОФЕСОРА КОСТЕ ВУЈИЋА
*
ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ ЗА ДЕЦУ
BOOKLAND
БЕОГРАД, ЧИКА ЉУБИНА 11/III
ТЕЛ/ФАХ 632-191
*
ЗА ИЗДАВАЧА
РАДОМИР РАДОВАНАЦ
ДИРЕКТОР И ГЛАВНИ УРЕДНИК
*
ВИЗУЕЛНА ИДЕНТИФИКАЦИЈА
МЛАДЕН ЂУРОВИЋ
*
КОРЕКТОР
МИЛОШ МИЈУШКОВИЋ
*
ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК
СНЕЖАНА НЕЦИЋ
*
ТИРАЖ
1000 ПРИМЕРАКА
*
ISBN 86-7182-103-X
*
БЕОГРАД
2002.
*
ШТАМПА
„ФИЛИП ВИШЊИЋ“
БЕОГРАД

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.4 (02.053.6) – 31

ВИТЕЗОВИЋ. Милован

Шешир професора Косте Вујића / Милован Витезовић. – Београд :
Bookland, 2002 (Београд : „Филип Вишњић”). – 115 стр. ; 20 см. –
(Библиотека Хит / [Bookland, Београд])

Тираж 1000.

ISBN 86-7182-103-X
COBISS-ID 96024844
